Barn i svåra vårdnadsstrider

SLUTRAPPORT

Skriven av projektledare Marianne Gabrielsson

Uppföljning skriven av Administrativ sekreterare/utvärdering vid Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltning Gunnel Andersson-Collins

I. SAMMANFATTNING

Ca 10% av föräldrar som skiljer sig utvecklar långvariga konflikter. Strider och utspel mellan föräldrarna fortsätter efter separationen och ökar risken för känslo- och beteendemässiga störningar hos barnen. Projekt *Barn i svåra vårdnadsstrider* pågick februari 2008 - februari 2011 vid barn- och ungdomsenheten vid Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltning. Projektets syfte var att utveckla socialtjänstens arbete med barn och föräldrar i svåra vårdnadsstrider med avsikten att mildra konflikterna och minska risken för känslo- och beteendemässiga störningar. Arbetet med att utveckla verksamheten gjordes i samarbete med Älvsjö och Skärholmen stadsdelsförvaltningar.

Under det första året gjordes en inventering av verksamma metoder och arbetssätt i Sverige och internationellt. Resultatet värderades och analyserades av referensgrupp och arbetsgrupper vid stadsdelsförvaltningarna. Två metoder valdes ut med målsättningen att de skulle användas i det ordinarie arbetet vid stadsdelsförvaltningarna. Bägge metoderna var avpassade och utarbetade för målgruppen och syftade till att sänka konfliktnivån mellan föräldrarna och öka deras samarbetsförmåga. Den i norsk lagstiftning förankrade medlingsmetoden *konflikt och försoning* innebar en förstärkning av socialtjänstens arbete i familjer som sökt sig till tingsrätten för att få konflikten reglerad. Den nordamerikanska insatsen *Parenting Coordinator*, koordinator gav familjer stöd med avsikten att få samarbetet att fungera över tid. Hur boende, vårdnad och umgänge var organiserat fanns då reglerat i en dom eller ett avtal. De två arbetssätten tillsammans med ordinarie arbetssätt innebär ett progressivt flödesinriktat handläggningsförfarande där varje arbetssätt i processen har en ökning i intensitet, jämfört med det tidigare arbetssättet i förfarandet. Arbetssätten har under projekttiden bearbetats tills de utgjorde en del i det ordinarie arbetet vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning. Vid Älvsjö och Skärholmen stadsdelsförvaltning var *konflikt och försoning* en del i det ordinarie arbetet.

Uppföljning har gjorts med professionella vid socialtjänsten och med föräldrar som omfattats av de nya metoderna. Trots stort bortfall vad gäller svar från föräldrar, kan metoderna ses som lovande och ett mer målgruppsanpassade arbetssätt verkar ha införts. Vägar för fortsatt utveckling av metoderna föreslås anpassad handledning och fortsatt gemensam fördjupning med tingsrätten i syfte att utveckla rollerna i *konflikt och försoning.* Metoderna är löst formaliserade och det krävs kunskap om målgruppen, där våldsproblematik ingår, för att arbetet med metoderna ska vara verksamt. För att metoderna ska fungera i full utsträckning kan lagändringar bli aktuella.

Projektet fick uppmärksamhet och arbetssätten har fått spridning i och med FoU Södertörns verksamhetsutveckling *Nya arbetsformer med barn i svåra vårdnadskonflikter* där arbetssätten sprids till ytterligare 9 kommuner och två tingsrätter. Det är angeläget att utvärdera de kort- och långsiktiga effekterna av arbetssätten för att med säkerhet kunna svara på om *konflikt och försoning* och insatsen koordinator innebär att konflikterna minskar mellan föräldrarna och lidandet minskar för barnen i svåra vårdnadsstrider.

2. INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Sammanfattning 2
2. Innehållsförteckning 3
3. Inledning 4
3.1 Bakgrund till projektet 4
3.2 Syfte och mål 5
4. Projektets tre år 5
4.1 Projektorganisation 8
4.1.1 Administrativa uppgifter 8
4.2 Budget 8
5. Metod 9
5.1 Inventering, analys och värdering 9
5.1.1 Inventering 9
5.1.2 Analys och värdering 11
5.2 Bearbetning, testning, och implementering 11
5.3 Uppföljning 11
6. Uppfyllda mål och resultatredovisning 12
6.1 Inventering, analys och värdering av riskbedömningsinstrument 12
6.2 Inventering, analys och värdering av behandlingsmetoder 13
6.2.1 Val av arbetssätt 16
6.3 Konflikt och försoning 18
6.3.1 Metodens struktur i Norge 19
6.4 Parenting Coordinator - koordinator 20
6.5 Bearbetning, testning och implementering av metoder 22
6.6 Bearbetning till svensk kontext 23
6.6.1 Konflikt och försoning 24
6.6.2 Insatsen Koordinator 25
6.7 Uppföljning 26
7. Sammanfattande diskussion 26
7.1.1 Inventering analys och värdering 26
7.1.2 Bearbetning, testning och implementering 27
7.1.3 Uppföljning 28
7.1.4 Erfarenheter från projektet 31
7.1.5 Uppfyllt syfte 32
8. Projektets fortlevnad och spridning 33
9. Avslutande reflektioner 34
10. Litteraturlista 37
10.1 Internet 39
10.2 Bilagor 39
11. Uppföljning av projektet Barn i svåra vårdnadsstrider 49

3. INLEDNING

Ca 10% av de föräldrar som separerar förmår inte att släppa sina inbördes konflikter utan fortsätter att strida även efter att de flyttat ifrån varandra. Såren hos dessa föräldrars barn ges inte möjlighet till att läka, eftersom konflikterna och utspelen mellan föräldrarna kvarstår. För föräldrarna finns familjebehandling och samarbetssamtal, men det är ovanligt att dessa föräldrar kommer överens genom insatserna. Individuella samtal till barnen kan erbjudas under pågående utredningar, men kan omöjliggöras av att föräldrarna inte är överens om att barnet ska ta emot insatsen.

Bland föräldrar som fortsätter att strida efter separation finns en överrepresentation av socialt och ekonomiskt utsatta. En kartläggning av familjerättens barn från Södertälje kommun, visar att 78% av barnen är eller har varit aktuella i en barnavårdsutredning[1] (Rooth 2010). Missbruk, våld i nära relationer, psykisk diagnos, begåvningsnedsättning och svagt fäste på arbetsmarknaden utgör riskfaktorer. Men även att parterna är olika varandra i ålder, kultur, värdegrund innebär en ökad risk för att striderna ska bli långvarig (Allmänna Barnhuset 2001, Rejmer 2003). Studier visar samstämmiga resultat - ihållande konflikter mellan föräldrar där rättsprocesser, vårdnadsutredningar och alienerade barn kan ingå, ökar risken för allvarliga känslo- och beteendemässiga störningar hos barn (Lamb 1999, Kelly 2002, Elrod 2001, Ramsey 2001, Johnston et al 2009, Ängarne-Lindberg et al 2009).

Socialtjänsten möter familjerna på familjerätten i samarbetssamtal och vårdnadsutredningar och föräldrarna processar mot varandra i tingsrätt. Inte sällan förekommer anklagelser från den ena parten om att den andra begår övergrepp eller misshandlar barnet, vilket leder till att även barnavårdsutredningar på barn- och ungdomsenheten görs. Föräldrarnas strider tar sig flera uttryck och det finns en risk att socialtjänsten tillsammans med andra myndigheter bidrar med arenor där föräldrarnas konflikter riskerar att ytterligare förstärkas.

3.1 Bakgrund till projektet

När ett barn lever i en oförutsägbar och stressig miljö går tid och energi - som barnet behöver för att utvecklas emotionellt, socialt och motoriskt - till att skydda sig mot hotfulla situationer. Att ha uppmärksamheten riktad utåt och gå balansgång mellan föräldrarna och väga varje ord i rädsla att väcka hotande reaktioner, gör att barnet riskerar att tappa kontakt med de egna känslorna och behoven, något som kan ligga till grund för psykisk ohälsa i vuxen ålder. Barn som lever med stridande föräldrar utstår ett lidande som kan jämställas med psykisk misshandel. (Stewart 2000, Johnston et al 2009) Den viktigaste faktorn för barns välmående efter separation är att inte utsätta barn för konflikt mellan föräldrarna. (Kelly 2007) Dessutom försämras föräldrarnas omsorgsförmåga vid kris eller när konflikter upptar mycket tid. Det kan innebära att barnets behov inte tillgodoses i tillräcklig omfattning. (Johnston et al 2009)

Barn- och ungdomsenheten vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning upplevde att de nuvarande arbetssätten inte var till tillräcklig hjälp för familjer med djupgående och långdragna konflikter. Trots betydande arbetsinsatser från såväl familjerätten, utredande

[1] Länsstyrelsestödda projektet BiFF 3.

socialsekreterare och på öppenvårdsverksamheten återvände föräldrarna och orosanmälningar kring barnen fortsatte att komma in. Stadsdelsförvaltningen behövde stärka sina metoder. Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd ansökte om projektmedel hos Länsstyrelsen för ett treårigt projekt vilket beviljades. Arbetet med att utveckla verksamheten för att bättre kunna hjälpa barn och föräldrar i vårdnadsstrider gjordes i samarbete med Älvsjö och Skärholmen stadsdelsförvaltning.

3.2 Syfte och mål

Projektet hade två syften. Det ena syftet var att utveckla socialtjänstens arbete med barn och föräldrar i svåra vårdnadsstrider i syfte att konflikterna skulle minska. Mer specifikt att reducera konflikterna och därmed minska barnens risk för skador. Det andra syftet var att de utvalda metoderna skulle implementeras i det ordinarie arbetet vid stadsförvaltningarnas barn- och ungdomsenheter.

Projektets övergripande mål var att stadsdelsförvaltningen skulle kunna erbjuda avpassade insatser och verksam hjälp till barn och familjer som lever i vårdnadsstrider. Projektets delmål enligt projektplan var att:

- inventera, analysera och värdera riskbedömningsinstrument i syfte att nå familjerna i utredningsskedet för att kunna arbeta för att minska striderna mellan föräldrarna
- inventera, analysera och värdera behandlingsmetoder i syfte att hitta metoder som leder till minskat lidande för barnen
- vid behov bearbeta funna eller utarbeta nya behandlingsmetoder för att minska lidandet för barnen
- testa metoder
- implementera metoder
- utvärdera metoder

4. PROJEKTETS TRE ÅR

Projekt *Barn i svåra vårdnadsstrider* startade 4 februari 2008 och avslutades 3 februari 2011. Projektledare Marianne Gabrielsson arbetade 60% under år ett och två och 15% under år tre. Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltning var ägare av projektet och utvecklingsarbetet gjordes i samarbete med Älvsjö och Skärholmen stadsdelsförvaltning. Länsstyrelsen beviljade medel vid tre tillfällen för tidiga och förebyggande insatser, och denna redovisning och rapport sammanfattar de tre åren. Projektet genomfördes enligt ansökan och projektplan.

För att kunna uppfylla projektets delmål genomfördes projektet i tre faser som delvis överlappade varandra i tid. Under den första fasen gjordes en inventering efter verksamma metoder, i nästa fas testades och implementerades metoder och i den avslutande fasen genomfördes uppföljningen.

Under projektet första år gjordes inventering, analys och värdering av riskbedömningsinstrument och metoder. Resultatet av inventeringen presenterades för referensgrupp, styrgrupp och arbetsgrupper på stadsdelarna. En enkät gjordes i barn- och ungdomsenheten i Hägersten-Liljeholmen och familjerättssekreterare i Älvsjö och Skärholmen stadsdelsförvaltning. Syftet var att fånga upp erfarenheter och reflexioner om det nuvarande arbetet med målgruppen som ett jämförelsematerial till uppföljningen som genomfördes i projektets slutskede.

Under år ett gjordes en studieresa till Trondheims tingsrätt. Syftet var att ta del av erfarenheter av en stärkt samverkan mellan psykolog (sakkunnig) och tingsrätt. Med på resan följde stora delar av referensgruppen, projektledare, rådman från Södertörns Tingsrätt, representanter från familjerätterna i Skärholmen och Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltningar, enhetschef på Barn- och Ungdomsenheten och psykolog från BUP Skärholmen.

Mot slutet av år ett hölls en temadag där resultat av projektets inventering presenterades för barn- och ungdomsenheten på Hägersten-Liljeholmen, familjerätterna på Älvsjö och Skärholmen samt referensgrupp. Dagen inleddes med en föreläsning av organisation Pro-Contact i Manchester, Storbritannien. De berättade om sitt arbete med föräldrar och barn i svåra vårdnadsstrider där den främsta uppgiften var att barnet skulle få tillgång till båda sina föräldrar med barnets bästa i fokus. Temadagen fortsatte med diskussion och analys av projektets presenterade material.

Vid slutet av första året valdes de metoder ut som bedömdes som mest verksamma och bäst lämpade att införas i stadsdelarna och med målsättningen att de skulle bli en del av det ordinarie arbetet i stadsdelarna. Det var två internationellt vetenskapligt förankrade och utvärderade modeller för konflikthantering i vårdnadsstrider, en i norsk lagstiftning föreskriven metod för medling i vårdnadstvister *konflikt och försoning* och en nordamerikansk modell med stödperson för föräldrar i vårdnadskonflikt, *Parenting Coordinator*. Båda metoderna syftade till att sänka konfliktnivån mellan föräldrarna och öka samarbetsförmågan och minska lidande för barnen. Metoderna bedömdes kunna komplettera varandra genom att föräldrar erbjöds stöd både under tingsrättshandläggningen och efter att föräldrarna hade kommit överens i en dom eller ett avtal. I och med val av metod startades fas två av projektet, testning och implementering av nya arbetssätt.

En tvådagars grundkurs i *Parenting Coordinator* gavs till barn- och ungdomsenheten vid Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltning under år två, tillsammans med familjerätterna i Älvsjö och Skärholmen och tre domare vid Södertörns tingsrätt. Utbildningen gavs av Robin M Deutsch professor i psykologi vid Harvard Universitetet i USA och styrelseledamot i den tvärvetenskapliga organisationen Association of Family and Conciliation Courts. AFCC var en internationell organisation för yrkesgrupper som arbetar med familjer i vårdnadskonflikt såsom advokater, domare, medlare, socialarbetare och psykologer. Kontakten med AFCC etablerades på rekommendation av domare vid tingsrätten i Trondheim.

Projektets andra år ägnades åt fas två vilket innebar testning, bearbetning och implementering av valda metoder. Metoderna användes i arbetet med familjer i vårdnadskonflikter och de första uppföljningarna med föräldrarna gjordes. Familjerätterna

i Hägersten-Liljeholmen, Skärholmen och Älvsjö stadsdelförvaltning träffades tillsammans med tre domare vid Södertörns tingsrätt i kontinuerliga projektmöten under projektets andra och tredje år för att bearbeta medlingsmetoden *konflikt och försoning* till svenska förhållanden och för att dela erfarenheter. Mot slutet av år två bjöds barnpsykolog och sakkunnige Elin Bjøru från Trondheim in till ett seminarium om *konflikt och försoning*. På förmiddagen träffades familjerättssekreterarna och domarna i projektet och på eftermiddagen var Elin Bjøru och projektledare inbjudna till Södertörns tingsrätt för ett seminarium. På tingsrätten var familjerättssekreterare från Södertörns upptagningsområde inbjudna tillsammans med domare från ett flertal tingsrätter i Stockholms län.

I början av år tre hölls en halv temadag om projektet för Hägersten-Liljeholmens barn- och ungdomsenhet. Syftet var att stämma av mot arbetsgrupperna och lyfta fram på vilka sätt stödet mot barn i svåra vårdnadsstrider hade förstärkts och hur resterande projekttid bäst skulle förvaltas.

Under det tredje året fortsatte bearbetning och anpassning av metod till svensk kontext. Bearbetningen pågick samtidigt som metoderna arbetades in till att vara del i det ordinarie arbetet. Kontinuerlig kontakt hölls med Trondheims tingsrätt och diskussioner kring metod utbyttes fortlöpande. Familjerättssekreterarna hade under år två och tre kontinuerlig och särskilt avpassad handledning och metodutveckling i *konflikt och försoning*. En tvådagars fortsättningskurs i *Parenting Coordinator* gavs under tredje projektåret och dag ett var då riktad till samma deltagare som grundkursen och dag två hade handledande karaktär och riktade sig till de som var verksamma som koordinatorer. Koordinatorerna i stadsdelsförvaltningarna hade handledning från USA tre gånger per termin under år tre via högtalartelefon med utbildningsledare Robin M Deutsch.

Uppföljningarna med föräldrarna fortsatte under år tre och då omfattades även socialsekreterare, familjerättssekreterare och öppenvårdsverksamheten. Resultatet av uppföljningarna sammanställdes och slutrapport skrevs. *Konflikt och försoning* var vid projekttidens slut en del i det ordinarie arbetet vid Hägersten-Liljeholmen, Älvsjö och Skärholmens stadsdelsförvaltningar. Under projekttiden handlades 17 ärenden enligt medlingsmodellen. *Parenting Coordinator* var då projektet avslutades en del i det ordinarie arbetet vid Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltning. Under projekttiden hade 8 familjer insatsen koordinator.

Vid slutet av projektets tredje år hölls en halv temadag för Hägersten-Liljeholmens barn- och ungdomsenhet och projektmedlemmar. Syftet var att presentera och diskutera uppföljningen, summera erfarenheter och lägga upp det fortsatta metodutvecklingsarbetet med de nu implementerade metoderna.

4.1 Projektorganisation

Styrgruppsmöten hölls totalt 16 gånger och referensgruppsmöten 8 gånger under år ett och två. Följande personer bemannade rollerna i projektorganisationen. Om ej specificerat är personerna från Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning:

Roll	Namn	Förvaltning/Avdelning
Projektledare	Marianne Gabrielsson	Barn- och Ungdomsenheten
Styrgruppsmedlemmar	Agneta Bolmgren	Bitr. enhetschef för Barngruppen
	Karin Hogling	Enhetschef för barn- och ungdomsenheten, öppenvård
	Ingrid Widebäck	Avdelningschef för social omsorg
	Kjerstin Zierer	Enhetschef för Barn- och Ungdomsenheten, myndighetsutövning
Referensgrupp	Marie Angsell	BRIS, region Mitt
	Eva Backlund	Familjebehandlare, öppenvård
	Britt Björneke	Rådman, Södertörns Tingsrätt
	Helmi Franklin	Familjerätt, Barn- och ungdomsenheten
	Britt-Marie Johansson	Socialsekreterare, Barn- och ungdomsenheten
	Eva B Lindberg	Psykolog BUP Skärholmen
	Annika Rejmer	Fil.dr rättssociologi, Lunds Univers.
	Anna Singer	Docent i civilrätt, Uppsala Univers.
	Kjerstin Zierer	Enhetschef för Barn- och Ungdomsenheten
Uppföljning	Gunnel Andersson-Collins	Administrativ sekreterare/ utvärdering Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltning

4.1.1 Administrativa uppgifter

Projektets namn var Barn i svåra vårdnadsstrider.
Projektets diarienummer var 513-529-06.
Länsstyrelsens beteckning var 704-07-24087.

4.2 Budget

Projekt som beviljas medel från Länsstyrelsen (Lst) ska till minst hälften finansieras av huvudman. Budget lades för varje år och utgifter täcktes av projektmedel och stadsdelsförvaltningens insats.

Ekonomiska förutsättningar/beviljade medel till projektet:

Beviljade medel från Lst för år ett 2008-2009 – 450.000 kr (900.000 kr i budget)
Beviljade medel från Lst för år ett 2009-2010 – 550.000 kr (1.100.000 kr i budget)
Beviljade medel från Lst för år ett 2010-2011 – 140.000 kr (550.000 kr i budget)

En fullständig ekonomisk redovisning presenteras separat.

5. METOD

Projektet startade med en bred inläsning inom fältet barn, föräldrar och familjer i vårdnadsstrider. Här ingick handböcker inom familjerätt, forskningsrapporter och artiklar i socialt arbete, psykologi, rättssociologi och juridik. Fackpress[2], riksmedia, Familjerättssocionomernas Riksförenings utskick och aktuell skönlitteratur inom fältet lästes in. Kontakt etablerades med Socialstyrelsen och med Familjerättssocionomernas Riksförening, FSR för att informera om projektet och ta emot förslag på inriktning och fördjupning kopplat till projektets syfte. Projektet presenterades för arbetsgrupperna på stadsdelsförvaltningarna och de nuvarande arbetssätten problematiserades och förslag till inriktning på projektet togs emot. För att få en fylligare bild av föräldrars och barns upplevelser och erfarenheter av vårdnadstvister och strider gjordes studiebesök på Bris och Manscentrum och kontakt etablerades med Rädda Barnen, Makalösa Föräldrar och Pappa-Barn.

Tillvägagångssätten för att uppfylla projektets delmål kan delas in i tre grupper utifrån projektets tre faser – inventering, implementering och uppföljning.

5.1 Inventering, analys och värdering

Under projektets första fas skedde inventering, analys och värdering av riskbedömningsinstrument och arbetsmetoder. Sökningen omfattade såväl vetenskapligt utvärderade metoder som lovande arbetssätt som var i bruk bland praktiker, i Sverige och internationellt. Projektet första syfte innebar att utveckla verksamheten med avsikten att konflikter skulle minska mellan stridande föräldrar och lidandet minska för barnen. Det innebar en bred ansats och sökningen efter möjliga utvecklingsvägar gjordes över ett vitt fält. Från screening i syfte att upptäcka familjer tidigt för att kunna förebygga att föräldrar hamnar i vårdnadsstrider, till insats för familjer som har levt längre tid med uppslitande konflikter. Projektets andra syfte var att arbetssätten skulle bli en del av den ordinarie verksamheten. Ett av projektets delmål var att vid behov bearbeta funna metoder. Det innebar att en bred ansatts kunde hållas i sökningen, eftersom utrymme för bearbetning av metod var etablerad i projektplanen.

5.1.1 Inventering

Arbetsgrupperna vid stadsdelsförvaltningarna och referensgruppen[3] bidrog med erfarenheter från arbete med målgruppen och nuvarande arbetssätt och gav förslag på förbättringar och rekommenderade kommuner eller verksamheter att kontakta.

För att få kännedom om riskbedömningsinstrument och vetenskapligt utvärderade metoder och lovande arbetssätt i Sverige tog projektet del av avslutade och pågående utredningar och rapporter på Socialstyrelsen och IMS. I sökningen efter riskbedömningsinstrument gjordes sökning på kombinationer av ”screening”, variationer på ”risk- och skyddsbedömning” och ”familjerätt”. Sökningen gjordes med kombinationer av sökorden ”vårdnadstvister”, ”vårdnadsstrider”, ”vårdnadskonflikter”, ”familjerätt”, ”skilsmässa och barn”, ”samarbetssamtal” och variationer av ”vårdnad-, boende- och umgänge och utredning”. Sökningar gjordes i fulltextdatabaser på

[2] Socionomen, Social Vetenskaplig tidskrift, Juridisk tidskrift och Svensk Juristtidning.
[3] Se bemanning under projektorganisation.

Stockholms Universitetsbibliotek. Namnen på de forskare som sökningarna gav, gjordes sedan kompletterande sökningar på. Referenslistorna i artiklarna och forskningsrapporterna studerades och fler sökningar gjordes på namn och begrepp från listorna. Projektledaren tog kontakt med forskare och diskuterade projektet och fick förslag på fortsatt fördjupning.

För att ta del av praktikers erfarenheter i Sverige mailades en kort enkät ut till 53 kommuner[4]. Urvalet av kommuner vid utskicket gjordes utifrån en förhoppning om att få ta del av kunskap och synpunkter från hela landet, tätort, glesbygd och storstad jämnt fördelat. Projektet presenterades i en artikel i FSR utskick och medlemmar välkomnades att ta kontakt. Landets länsstyrelser kontaktades för att ta del av pågående och avslutade projekt och utvecklingsarbeten 2000-2008. Sökningar gjordes sedan på internet utifrån de förslag som kom in. Projektledaren gjorde studiebesök på verksamheter utifrån resultat från inventeringen.

I den internationella inventeringen gjordes sökningar i fulltextdatabaser på Stockholms Universitetsbibliotek. Sökorden var initialt ”divorce”, ”alternative dispute resolution” i kombination med ”child/children”. Resultaten av sökningarna ledde vidare till begreppen ”high-conflict” i kombination med ”divorce” och ”separation”. Ytterligare sökningar gjordes på namn på forskare. De tidskrifterna som oftast förekom gjordes särskilda sökningar på avgränsade till en tidskrift i taget[5].

Resultaten av sökningarna i databaserna fördjupades med kompletterande sökningar på internet. Genom att söka på forskarnas namn påträffades organisationer, internationella konferenser och dokumentation från konferenserna. Beskrivna verksamheter i databassökningarna studerades vidare på internet. De ovan nämnda sökorden användes även i sökningar på internet och fler praktikers verksamheter blev då kända.

Den inventerande fasen hade inslag av analys och värdering. Under sökningen ställdes funna arbetssätt mot den insamlade bilden från arbetsgruppernas erfarenheter av målgruppen och nuvarande arbetssätt och den med och mer fördjupade kunskapen om fältet. Under pågående inventering presenterades och diskuterades kontinuerligt resultat från sökningen vid handledande möten med chefer för barn- och ungdomsenheten vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning. Å ena sidan beaktades att arbetssätten skulle vara verksamma på familjer med djupgående och långvariga konflikter – den målgrupp som socialtjänstens nuvarande arbetsmetoder inte var tillräckligt för - samtidigt som ett verksamt arbetssätt i ett tidigt skede kunde innebära att mildare konflikter inte utvecklades till långvarig och svåra.

[4] Enkäten innehöll info om projektet samt frågorna: Har ni verksamma metoder för målgruppen? Har ni tankar om vad som skulle kunna vara verksamma arbetssätt? Finns faktorer som ökar risken för att föräldrar fastnar i svåra vårdnadsstrider?
[5] Acta Sociologica, Child Abuse & Neglect, Child Abuse Review, Childhood, Family Court Review, Journal of Divorce & Remarriage, Journal of Social Issues och Marriage & Family Review.

5.1.2 Analys och värdering

Inventeringen inom landet och internationellt syftade till att lyfta fram verksamma arbetsätt. Den internationella inventeringen avgränsades till forskning och praktisk verksamhet i Storbritannien, USA, Kanada, Australien, Nya Zeeland, Norge och Danmark. De länderna framträdde tidigt under inventeringen och då materialet blev omfångsrikt gjordes en bedömning i styrgruppen att inventeringen skulle begränsas till dessa länder.

Resultatet från sökningarna sammanställdes och presenterades för referensgrupp, arbetsgrupper och styrgrupp. Analys och värdering av metoder gjordes utifrån de erfarenheter och yrkesroller som fanns representerade i projektets arbetsgrupper. Reflekterande och jämförande diskussioner fördes utifrån nuvarande arbetssätt, egna erfarenheter och den ökande kunskapen om föräldrar och barns upplevelser som projektet bidrog med.

Referensgruppen fick en sammanställning av den svenska och den internationella inventeringen skickat till sig till två separata möten. Materialet skickades ca tio dagar innan mötet. Referensgruppen hade två uppgifter. Ett var att värdera och analysera det presenterade materialet i enlighet med projektets två syften. Det andra var att förankra projektet i organisationen och med samverkanspartners BUP Skärholmen och Södertörns tingsrätt.

Arbetsgrupperna på stadsdelsförvaltningarna tog del av materialet i kontinuerliga presentationer och vid temadagar särskilt avsatta för värdering och analys av projektets resultat.

5.2 Bearbetning, testning, och implementering

Under projektets andra fas genomfördes testning, bearbetning och implementering av utvalda metoder i det praktiska arbetet. Det innebar utbildningar, studiebesök, temadagar och projektmöten då metoderna lärdes ut, bearbetades och diskuterades. När den praktiska erfarenheten av metoderna hade kommit igång var arbetet inriktat på bearbetning och analys av metoderna utifrån den egna erfarenheten, samt handledning.

5.3 Uppföljning

Uppföljning av de implementerade arbetssätten genomfördes av Gunnel Andersson-Collins vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning. I projektplan och ansökan planerades en utvärdering av metoderna. De begränsade resurserna i kombination med att de valda metoderna krävde omfattande bearbetning innebar att det saknades förutsättningar för att utvärdera arbetssätten. En uppföljning av arbetet med metoderna gjordes därför. Tillvägagångssätt presenteras separat tillsammans med resultat på sidorna 49-72.

6. UPPFYLLDA MÅL OCH RESULTATREDOVISNING

Projektets målsättning var att införa metoder i arbetet med barn och föräldrar i svåra vårdnadsstrider, som leder till minskade konflikter och minskat lidande hos barn. Metoderna hade för avsikt att kunna användas i det ordinarie arbetet vid stadsdelarnas barn- och ungdomsenhet. Projektets delmål enligt projektplan var att:

- inventera, analysera och värdera riskbedömningsinstrument i syfte att nå familjerna i utredningsskedet för att kunna arbeta för att minska striderna mellan föräldrarna
- inventera, analysera och värdera behandlingsmetoder i syfte att hitta metoder som leder till minskat lidande för barnen
- vid behov bearbeta funna eller utarbeta nya behandlingsmetoder för att minska lidandet för barnen
- testa metoder
- implementera metoder
- utvärdera metoder

Här redovisas hur målen uppfyllts, samt ett resonemang om orsaker till om målen inte har uppfyllts helt eller endast delvis.

6.1 Inventering, analys och värdering av riskbedömningsinstrument

För att kunna göra en bedömning i ett tidigt skede om en familj riskerar att hamna i långvarig strid sökte vi risk- och skyddsbedömningsinstrument. Vi fann vetenskapligt förankrade verktyg baserade på risk- och skyddsfaktorer som utarbetats för att identifiera föräldrar som riskerar att utveckla svåra konflikter (se t ex Baris et al 2001, Deutsch et al 2008, Johnston et al 2009).

Ett mindre instrument utarbetades inom ramen för projektet utifrån de funna risk- och skyddsbedömningsinstrumenten. Det syftade till att vara ett hjälpmedel för när medlingsmetoden *Konflikt och försoning* skulle användas. Verktyget prövades men bedömdes inte vara till hjälp i det praktiska arbetet och användes därför inte mer. En anledning var att kunskapen om målgruppen hade höjts under projektets gång vilket gjorde att ett instrument uppfattades som överflödigt och fortsatta bearbetningar valdes bort. En annan anledning var att det var inriktat på att hitta familjer med hög konfliktnivå. (se bilaga 1). Den praktiska erfarenheten visade att medlingsmetoden kom in i ett skede av handläggningen som i sig innebar en screening för familjer med hög konfliktnivå. De föräldrar som sökte sig till tingsrätten fick erbjudandet om att få ökat stöd av en familjerättssekretare. Kriterier fastställdes istället för när metoden *inte* skulle användas (se 7.6.1). Kriterier som skulle vara uppfyllda fastställdes även för insatsen koordinator se (7.6.2).

Inventeringen resulterade i vetenskapligt utarbetade instrument (se ex Birnbaum & Saini 2007) som syftade till att bedöma konfliktnivån och karaktären av konflikt mellan föräldrarna. Instrumenten utgjorde hjälpmedel för att kunna anpassa arbetssätt och

insatser utifrån styrkan och karaktären av konflikt mellan föräldrarna. Projektet gick inte vidare med att pröva eller bearbeta instrumenten. En anledning var att de var omfattande och att det krävdes betydande samarbete med upphovsmakarna till instrumenten för att kunna använda dem. En annan anledning var att instrumenten var utvecklade för att kunna erbjuda särskild avpassade insats beroende på problematik. Stadsdelsförvaltningarna saknade möjligheter att utveckla verksamheten i en sådan utsträckning att ett brett utbud av olika riktade insatser beroende på karaktären av konflikt, kunde införas i stadsdelsförvaltningarna. Med det utbud som erbjöds inom stadsdelsförvaltningarna bedömdes instrumenten inte som nödvändiga. De nuvarande arbetssätten i kombination med de kriterier som utarbetades för de nya arbetssätten bedömdes vara till tillräcklig hjälp.

Att på ett systematiskt sätt försäkra sig om att barnen i vårdnadskonflikter är skyddade från framförallt våld, höga konfliktnivåer och psykisk och fysisk utsatthet är nödvändigt. Ett sådant instrument hade behövts hittats, bearbetats eller utarbetats.

Parallellt med projekt *Barn i svåra vårdnadsstrider* pågick ett projekt på Socialstyrelsen som syftade till ta fram ett riskbedömningsinstrument för familjerätten. Arbetet följdes noggrant då det hade tydliga beröringspunkter med projektets första delmål. Vid projektets slut hade instrumentet inte börjat användas.

6.2 Inventering, analys och värdering av behandlingsmetoder

En stor del av år ett ägnades åt att samla in arbetssätt och metoder för värdering och analys. Metoderna skulle vara till hjälp i arbetet med familjer med svåra och långvariga konflikter där de ordinarie arbetssätten inte var till tillräcklig hjälp. Samtidigt kunde ett verksamt arbetsätt i ett tidigt skede, då konflikterna var mindre innebära att konflikterna inte eskalerade till att bli långdragna och svåra. Projektets breda ansats gjorde att resultatet av sökningen blev omfattande, framför allt gällde det inventeringen utanför Sverige. Inhämtandet pågick tills materialet var brett, innehöll nytänkande och väckte diskussioner och idéer om förändringar. Vid återkommande handledningsmöten med chefer för barn- och ungdomsenheten vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning diskuterades inventeringens resultat kontinuerligt utifrån projektets syfte. Inventeringen innehöll[6]:

- Modeller för vårdnad-, boende- och umgängesutredningar
- Samarbeten mellan barnavårdsutredning och vårdnadsutredning
- Arbetssätt inom ramen för samarbetssamtal och medling som på olika sätt involverade föräldrar, barn och nätverk
- Medlare enligt FB 6:18 a
- Kurser, stöd- eller behandlingsgrupper för barn, åldersindelat, för olika etniska grupper
- Kurser, stöd- eller behandlingsgrupper för föräldrar, med mammor eller pappor, mammor och pappor, eller bägge föräldrar i samma grupp

[6] För en fullständig presentation av materialet hänvisas till projektledaren.

- Kurser, stöd- eller behandlingsgrupper för familjer, med mammor eller pappor, mammor och pappor, eller bägge föräldrar i samma grupp, med eller utan skyddsåtgärder
- Samtal med barn - metoder och hjälpmedel
- Familjeterapeutiska insatser
- Individuella stödinsatser för barn eller föräldrar
- Kristerapi
- Individuella terapeutiska insatser för barn eller föräldrar med kognitiv, systemisk eller psykodynamisk bas
- Riktade arbetssätt då det förekommit våld, missbruk eller vid psykiatrisk diagnos
- Program när ett barn är alienerat från en förälder, med variationer på vilka som innefattas av programmet
- Modeller för samverkan/samverkansprogram som kunde innefatta - domare, advokater, terapeuter, frivilligorganisationer, socialhögskolor, BUP, vuxenpsykiatri och tingsrätt
- Kontaktperson, kvalificerad kontaktperson och kontaktperson vid umgänge
- En plats för umgänge och stöd/behandlingsuppdrag kopplat till detta
- Stödföreningar - mor- och farföräldrar, förskjutna pappor eller mammor
- Strukturer för mentorskap - äldre barn med egna erfarenheter från vårdnadsstrider stöttar yngre barn
- Strukturer för föräldrar och barn att få information
- Internet - terapeutisk stöd/grupp, chatt, kalender för organisering av samarbete

En sortering av det svenska materialet gjordes utifrån var i handläggningen arbetssättet kom in, om det innefattade samverkan och vilka i familjen arbetssättet involverade. Därefter gjordes en överskådlig presentation utifrån de enskilda metodernas syften. Rubrikerna var:

- Att stärka ett verksamt samarbete mellan föräldrar
- Stöd/behandling barn
- Stöd/behandling föräldrar och barn
- Modeller för vårdnadsutredning

Sammanställningen bestod av kort sammanfattning av varje arbetssätt, länkar till hemsidor och bilagor med fördjupning. Materialet diskuterade i referensgrupp, arbetsgrupper och styrgrupp och skickades ut innan möten för genomläsning.

I den internationella inventeringen blev det tydligt att *High Conflict Divorce* var ett etablerat forskningsfält. Ett brett spektrum av olika metoder för konflikthantering hade utvecklats inom ramen för ”alternative dispute resolution”. Resultatet krävde omfattande bearbetning innan presentation. Ett första steg var att se till de arbetssätt som var mest spridda och mest forskade på med ett antagande om att dessa var de mest verksamma arbetssätten. Men även de arbetssätt som var väl spridda beaktades och togs upp till analys och värdering. På samma sätt som vid den svenska inventeringen sorterades metoderna in utifrån var i handläggningen arbetssättet kom in, om det innefattade samverkan och vilka i familjen arbetssättet involverade och delades sedan in i tre huvudgrupper; att stärka ett verksamt samarbete mellan föräldrar, stöd/behandling barn och stöd/behandling föräldrar och barn. Presentationen av inventeringen kompletterades

med exempel på organisering av arbetet från länderna Norge, Storbritannien, Australien, Kanada och USA. Materialet sammanställdes till ett kompendium som innehöll sammanfattning av metoderna, internetadresser för fördjupad läsning och kortare artiklar som bilagor. Materialet var inte heltäckande från varje land, utan gav exempel på vetenskapligt utvärderade metoder, verksamma arbetssätt och riskbedömningsinstrument utvecklade eller i bruk i dessa länder. Kompendiet skickades till referensgruppen innan mötet och delades ut inför temadagen med arbetsgrupperna då tid avsattes under dagen för inläsning.

Inventeringen förde med sig att kunskapen om barn, föräldrar och familjer i vårdnadskonflikter ökade. Erfarenheter från föräldrar och barn som förmedlats av frivilligorganisationer och forskningsrapporter där barns och föräldrars upplevelser lyftes fram och utgjorde en viktig kunskapsbas vid värdering och analys av de presenterade metoderna.

Arbetsgrupperna förmedlade en bild av svårigheterna i arbetet med målgruppen. Konflikterna gjorde att barnen hamnade utanför fokus, föräldrarnas känslor tog överhanden och det var svårt att se en öppning i konflikterna. Det var svårt att få föräldrarnas att se barnens behov och att få en bild av hur barnen hade det. Barnen behövde göras mer delaktiga och avlastas från att vara i centrum för föräldrarnas konflikter.

Under heldagen fördes diskussioner utifrån projektets syfte och tre frågeställningar:

Utifrån min erfarenhet, vad kan vara verksamt?
Hur ser möjligheter till samverkan ut?
Verksamma kombinationer av metoder?

Diskussioner fördes kring tvingande lagstiftning. Särskilt belystes medling[7], avtal om boende-, vårdnad-, och umgänge[8] och kurser riktade till föräldrar om barns behov i samband med skilsmässa[9]. Analys och värdering av metoder var en längre process som pågick under hela första året i referensgrupp, styrgrupp och arbetsgrupper. Materialet diskuterades i mindre grupper utifrån den egna erfarenheten från yrkesrollen, i relation till nuvarande arbetssätt och med förankring i den fördjupade kunskapen om målgruppen som inventeringen hade bidragit med. Brister och förtjänster utifrån uppföljningar av metoder uppmärksammades. Värderingen och analysen av de internationella arbetssätten var utmanande. Metodernas plats i det inhemska systemet innebar inte automatiskt att det fanns en motsvarande plats i det svenska. Var i det svenska systemet kunde detta då vara verksamt? Såg vi möjligheter med metoden i det svenska systemet? På liknande sätt innebar forskningsresultat från ett annat land inte att resultatet var överförbart till svenska förhållanden. Lovande resultat från studier gjorda i ett annat land var intressanta, men inte helt vägledande i vår värdering av om metoderna skulle kunna vara verksamma i Sverige.

Följande aspekter beaktades särskilt vid värdering och analys. Målgruppen för projektet var de familjer som de ordinarie arbetssätten inte varit tillräckliga för. Det var därför

[7] I Norge är ett medlande samtal obligatoriskt vid *familievernet* innan ett mål kan bli aktuellt vid tingsrätten.
[8] Parenting Plan i USA.
[9] Förekommer i USA.

viktigt att värdera att metoderna verkligen utvecklade arbetet med familjer med de mest djupgående konflikterna. Samtidigt var en viktig aspekt att komma in tidigt för att kunna medverka till att mindre konflikter inte eskalerade och bli djupgående och långvariga. Våldsproblematik ingick i målgruppen, det var väsentligt att metoderna var utarbetade med hänsyn till att det inte sällan hade förekommit våld. Genusperspektivet lyftes fram och vikten av att professionella hade en medvetenhet kring de egna förväntningarna på mammor och pappor. Vad innebär det att socialtjänsten är kvinnodominerad? För pappor, för mammor?

Fältet barn och familjer i svåra vårdnadsstrider blev under projektets gång ett stort område. Omständigheterna kring varför striderna blev långvariga och djupa kunde variera. Det förde med sig att metoder som syftade till att minska konflikter och mildra lidandet för barn i vårdnadsstrider – oavsett specifik problematik - bedömdes som mest angelägna att fördjupa sig i. Det innebar att metoder som inriktade sig på en specifik del av fältet, bedömdes som mindre angelägna att införa.

Diskussionerna antog efter en tid tre huvudspår. Utifrån de egna erfarenheterna och de upplevelser som förmedlats från barn och föräldrar i vårdnadsstrider och ett samlat intryck av de arbetssätt som presenterats verkade tre komponenter vara särskilt viktiga. Ett verksamt arbetssätt skulle innefatta ett fördjupat barnperspektiv, stärkt stöd eller behandling och ett ökat samarbete mellan myndigheter och professionella.

Projektets andra syfte - att metoderna skulle bli en del av barn- och ungdomsenheternas ordinarie arbetssätt – togs fasta på i ett senare skede av värdering och analys av metod. Att få en bred förståelse och inblick i fältet prioriterades. Först då kunskapen om fältet hade fördjupats startades urvalsprocessen mot vad som skulle kunna bli möjligt att realisera.

6.2.1 Val av arbetssätt

Två metoder valdes ut för att prövas vid stadsdelsförvaltningarna. Urvalskriterierna var:

- Minska lidandet för den breda gruppen barn i svåra vårdnadsstrider - och inte vara avgränsat till en specifik problematik
- Vara verksamma på familjer med djupa och långdragna konflikter och/eller
- Komma in tidigt – för att motverka att konflikter fördjupades och blev långvariga
- Vara möjliga att införa inom ramen för ett projekt
- Ha utbildningspaket som gjorde det hanterbart att lära sig arbetssättet
- Väcka motivation och intresse i arbetsgrupperna
- Vara utvärderade och funna verksamma

Metoderna skulle fungera utifrån förutsättningar vad gällde:

- Kompetens och utbildningsnivå – tillsammans med samverkanspartners
- Organisation
- Lagstiftning
- Resurser

Flera arbetssätt byggde på gruppverksamhet. Eftersom målgruppen var relativt liten gjordes bedömningen att förutsättningarna inte fanns för att kunna ha grupper. Skilda Världar fanns vid Älvsjö stadsdelsförvaltning och barn kunde remitteras dit från Skärholmen och Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltningar. Skilda Världar var inte avpassat för de svårare vårdnadskonflikterna men gruppverksamheten bedömdes ändå kunna vara till stöd om insatsen kompletterades med en riktad särskilt avpassad insats.

Två metoder valdes ut för att prövas. Bägge arbetssätten syftade till att sänka konfliktnivån mellan föräldrarna och öka deras samarbetsförmåga för att därmed minska risken för att barnen utsätts för skador. Metoderna kom in i skilda skeden av socialtjänstens arbete med familjerna. *Konflikt och försoning* innebar en förstärkning av socialtjänstens arbete i familjer som sökt sig till tingsrätten för att få konflikten reglerad. En *Parenting Coordinator,* koordinator ger stöd i familjer med hög konfliktnivå och samarbetssvårigheter efter separation. Samarbetet kring barnen var reglerat i en dom eller ett avtal och koordinatorn fanns med över tid för att samarbetet skulle fungera med bibehållet barnperspektiv. Det innebar ett risktagande att implementera metoder från andra länder eftersom det saknades kännedom om metoden var verksam i Sverige och de inhemska utvärderingarnas resultat kunde inte utan vidare överföras till svenska förhållanden. Det som motiverade var att bägge metoderna var väl spridda, utarbetade i samspel mellan praktiker och forskare och svarade väl an mot den samlade bilden av vad som skulle kunna vara bättre sätt att arbeta med målgruppen. Vi bedömde att metoderna kunde stärka barnperspektivet, stärka inslaget av stöd eller behandling och öka samverkan. Det ökade stödet som bägge arbetssätten innebar kunde öka förutsättningarna för att föräldrarnas känslor inte tog överhanden och öka föräldrars benägenhet att se barnens behov. Detta sammantaget gjorde att vi trodde på arbetssätten och beslöt oss för att pröva dem.

Konflikt och försoning innebar ett arbete med familjerna när de sökte sig till tingsrätten. Genom att stärka barnperspektivet, ge stöd och råd och möjligheter att pröva lösningar gav det förhoppningar om att fler varaktiga samförståndslösningarna skulle nås. Arbetssättets syftade till - vilket namnet speglar - att hjälpa föräldrar att kunna gå vidare och lämna konflikter bakom sig. *Konflikt och försoning* kunde vara verksam i ett förebyggande syfte, de konflikter som riskerade att bli långdragna och djupa kunde mötas och hanteras i ett tidigt skede. Arbetssättet innebar stärkt samverkan med tingsrätten vilket sågs som ett sätt att möta farhågan som hade lyfts fram i projektansökan, att socialtjänsten tillsammans med andra myndigheter bidrog med arenor där föräldrarnas konflikter kunde förstärkas. Britt Björneke, rådman vid Södertörns tingsrätt var med i referensgruppen. Hon presenterade arbetssättet och visade tydligt intresse för att införa arbetssättet i samverkan med familjerätterna. Det var betydelsefullt vid valet av *Konflikt och försoning* att det fanns stöd vid tingsrätten.

Parenting Coordinator uppmärksammades tidigt under inventeringen och framstod som ett lovande arbetssätt. Det svarade an mot erfarenheter av att samarbetet inte fungerade i praktiken och att familjerna behövde stöd över tid. Att en koordinator var styrande och tydligt tog ställning för barnets bästa mötte behovet av ett mer aktivt ställningstagande som arbetsgrupperna förmedlat att föräldrarna ofta önskade. Koordinatorn var utsedd för att stötta barn och föräldrar över tid vilket bedömdes som dämpande på stressnivån i familjen. *Parenting Coordinator* var utarbetat ur praktiskt arbete i samarbete med forskare. Det fanns en avgränsad påbyggnadsutbildning som var möjlig att få till Sverige

vilket förutom kunskap om arbetssättet även innebar att vi fick tillgång till erfarenheter och kunskap om målgruppen. Den internationella och tvärvetenskapliga organisationen Association of Family and Conciliation Courts, AFCC som utarbetat riktlinjer och som höll i utbildningen rekommenderades av domare vid Trondheims tingsrätt. En koordinator arbetar med mandat från tingsrätten. I Sverige fanns inte denna förankring. Diskussioner fördes kring vad det innebar för arbetssättet och vad faktumet att en koordinator arbetade inom ramen för socialtjänsten, förde med sig. Vi valde att börja arbeta på försök och avvakta den praktiska erfarenheten för mer precisa svar.

Projektet tog fram fyra mindre broschyrer för att kunna ge familjer lättbegriplig information. Tre broschyrer riktade sig till föräldrar och handlade om avtal, samarbetssamtal och boende-, vårdnad- och umgängesutredning. En riktade sig till barn och unga och gav övergripande information.

6.3 Konflikt och försoning

Konflikt och försoning är en i norsk lagstiftning föreskriven metod för medling i vårdnadstvister i tingsrätt mellan föräldrar i konflikt. Medlingsmetoden har sitt ursprung i Kalifornien men har anpassats till norska förhållanden av forskare knutna till Oslo Universitet (Rønbeck 2008). Den innebär att en barnpsykolog bjuds in till tingsrätten för att stärka barnperspektivet vid den muntliga förberedelsen. Målsättningen är att uppnå en varaktig samförståndslösning om de gemensamma barnens vårdnad, boende och umgänge. Metoden var utarbetad för att vara flexibel och för att lyfta fram barnet vid tingsrättsförhandlingarna. Den sakkunnige ger stöd och råd och föräldrarna ges möjlighet att med stöd pröva olika lösningar.

En rikstäckande utvärdering av modellen har genomförts (Koch 2008). Sammanfattningsvis bedöms arbetssättet vara mer flexibelt än det tidigare och att den sakkunnige kommer in tidigare i processen. De fördelar som lyfts fram är att föräldrarna med stöd kan pröva temporära lösningar med barnets bästa i fokus och att lösningarna sedan kan utvärderas och justeras. (Koch 2008)

Utvärderingen är en jämförande studie mellan 2002 och 2005 då *konflikt och försoning* införts. Antalet vårdnadsmål har ökat sedan modellen infördes. 66% nådde samförståndslösning med *konflikt och försoning* vilket är en ökning med 13% jämfört med innan metoden infördes. I Trondheim var motsvarande siffra 89%[10]. Vad gäller samförståndslösningarna hållbarhet över tid såg man ingen skillnad. Sakkunniga, advokater och domare är positiva till metoden och framhåller att det innebär en förbättring för barn och föräldrar. De professionella lyfter fram att det finns variationer i hur medlingen genomförs beroende på personerna som genomför den. De sakkunniga uppger att *konflikt och försoning* tar ungefär hälften så mycket tid i anspråk jämfört med en utredning. (Koch 2008)

Bland föräldrarna uppgav fler att de märkt en förbättring vad gäller konflikten, i jämförelse med innan metoden infördes. Fler uppger att de har nått en lösning genom att gå till tingsrätten och att förhandlingarna har varit till nytta. Dock uppger fler efter att

[10] Sakkunnig Elin Bjøru, presentation 16 oktober 2009.

konflikt och försoning har införts att samförståndslösningar nåtts genom påtryckningar och vid bägge mättillfällena uppger föräldrarna i liten utsträckning att konflikten har minskat. Fler män uppger att konflikten har förvärrats och fler män uppger sig blivit orättvist behandlade, än före metoden införts. (Koch 2008)

6.3.1 Metodens struktur i Norge

Parter med ombud kallas till en muntlig förberedelse. Tillsammans med kallelsen får föräldrarna en dvd med en film som illustrerar arbetssättet[11].

Förmöte
En kvart innan mötet träffas den sakkunnige, som oftast är en barnpsykolog och domaren och stämmer av inför mötet. Det handlar om klargöranden och tankar kring mötets upplägg. Den sakkunnige har inför mötet på tingsrätten läst de dokument som hör till målet, stämning och svar.

Det första mötet
Till första mötet är en heldag avsatt. Domare och sakkunnig sitter bredvid varandra vid ett bord i ett samtalsrum. Därefter sitter en förälder på varsin sida, följt av ombuden. Placeringen i rummet är viktig, det är grunden för att ett medlande samtal ska kunna föras. Domaren är ordförande och styr mötet. Mötet inleds med att domaren berättar formerna för samtalet och redogör kort för varför de träffas. Samtalet förs sedan direkt med föräldrarna. De får var och en beskriva barnet. Här kan föräldrarnas styrkor påpekas och vara början på ett konstruktivt samtal. Likheter och olikheter lyfts upp. Föräldrarna redogör även för vad som gör att de är här på tingsrätten. Domaren tillsammans med den sakkunnige för ett lösningsfokuserat samtal med bägge föräldrarna. Rättsprocessens fokus har för avsikt att förflyttas från konflikt, konkurrens och positionsmarkeringer till hur föräldrarna hanterar sina konflikter utifrån en förståelse av att de har ett gemensamt problem. Det gemensamma målet blir att lösa problemet. En god lösning bör rymma bägges perspektiv, vara förankrat i bägge föräldrarna och samtidigt vara bra för barnet. Den sakkunnige bidrar med generell kunskap om barn. Inför paus lyfts frågor upp som föräldrarna tillsammans med sina ombud uppmanas att fundera kring möjliga lösningar till, under pausen.

Aktiv paus. Den sakkunnige och domaren överlägger kring hur de uppfattat problemen och vilka förslag de ska lägga fram till föräldrarna. Här läggs också den sakkunniges uppdrag upp.

När mötet återupptas fortsätter det medlande samtalet. Föräldrarna får redogöra för möjliga lösningar utifrån de frågor som lyftes inför rasten. Domare tillsammans med sakkunnig redogör utifrån hur föräldrarna har resonerat, för ett förslag till överenskommelse på någon del av problemet. Det är viktigt att hitta en möjlig lösning, även om det kan röra sig om en mindre del av problemet. Detta för att föräldrarna ska kunna få en erfarenhet av att kunna samarbeta. En avsikt med metoden är att föräldrarna ska få tillbaka tron på att de kan lösa problem tillsammans.

Domare tillsammans med sakkunnig presenterar ett uppdrag som den sakkunnige ska utföra till nästa gång. Uppdragen har två syften. Det övergripande syftet är att hitta

[11] Sök på: konflikt og forsoning www.youtube.com

varaktig lösning mellan föräldrarna, den andra är att få mer information om barnen och familjen vilket är till hjälp i sökandet efter samarbetslösningar mellan föräldrarna. Den sakkunnige bokar in möten med föräldrarna, var för sig och tillsammans. Här ingår oftast samtal med barnet, hembesök och kontakt med skola eller förskola. Föräldrarna har möjlighet att under tiden mellan mötena ta kontakt med den sakkunnige för råd och stöd. Uppdrag och överenskommelse skriva in i protokollet och delas ut till parterna att ta med sig från mötet. Det som är överenskommet gäller interimistiskt till nästa muntliga förberedelse.

Nästa möte
Det andra mötet bokas tar ca 2-3 timmar och ligger några månader fram i tiden. Föräldrarna redogör för hur det har varit sedan sist. Fokus ligger på hur den föreslagna lösningen har fungerat i praktiken och hur barnen har haft det. Den sakkunnige redogör för resultatet av uppdragen. Den sakkunnige har träffat barnen och kan bidra med information kring de specifika barnen. Om man fortfarande inte är överens kan man få anstånd ytterligare en gång och ett nytt sammanträde sätts ut. Nytt förslag till lösning skrivs ut och nytt uppdrag till den sakkunnige arbetas fram.

Tre möten är vanligast. Det innebär att möten pågår under ca 6 månader. Vissa mål går snabbare, några kräver upp till 4-5 möten. Skulle parterna därefter inte kan enas övergår målet till traditionell handläggning. Medlingen kan avbrytas innan om skäl finns och handläggningen övergår då till ordinarier. Det man kommer överens om skrevs ner och hade samma giltighet som en dom.

6.4 Parenting Coordinator - koordinator

Parenting Coordinator är en nordamerikansk metod där föräldrar ges stöd efter dom eller efter att föräldrarna har ingått ett bindande avtal om barnets vårdnad, boende och umgänge. Koordinatorn finns med över tid och ser till barnets bästa genom att mildra och reglera konflikterna mellan föräldrarna. Arbetssättet *Parenting Coordinator* har utvecklats i samspel mellan praktiker och en forskargrupp knuten till Harvard Universitetet i USA. AFCC har utarbetat riktlinjer (se bilaga 2). Koordinatorn kan ha mandat från tingsrätten att fatta juridiskt bindande beslut som rör barnen då föräldrarna inte kommer överens trots stödet från koordinatorn. (Coates et al 2004, AFCC Guidelines 2005) En koordinator arbetar oftast privat och finansieras av föräldrarna.

> "The Parenting-Coordinator" (PC) can provide a communication link, foster relationship building, represent the needs of the children, contain the destructive conflict, and ease everyone into a healthier, more civilized post-divorce adjustment directed toward growth and recovery" (Baris et al 2001, s 59)

En koordinator utses, i vissa fall av domstol, och finns tillgänglig för föräldrar och barn. Uppdraget till en koordinator läggs upp individuellt utifrån varje föräldrapars problembild och beroende på konfliktnivå och konfliktens karaktär. Han eller hon lär ut konflikthantering, strukturer för kommunikation, förmedlar hur barn och föräldrar kan reagera på kris och separation och arbetar med att föräldrarna ska gå från en parrelation till en föräldrarelation. Kunskaper om barns behov förmedlas kontinuerligt. Koordinatorn ger stöd och coachar för att vardagen ska löpa på för barnen och för att samarbetet mellan

föräldrarna ska fungera. En koordinator arbetar strukturerat från kontoret och bokar in möten med föräldrarna tillsammans[12] utifrån hur behoven av konflikthantering och familjens behov av koordinator ser ut. Ett centralt verktyg är att skriva överenskommelser med föräldrarna. De uppdateras i takt med barnens utveckling och förändringar i familjen. En *Parenting Coordinator* har uppdraget över en avgränsad tid och uppdraget kan förlängas. (Baris et al 2001, Sullivan 2004, Coates et al 2004, AFCC Guidelines 2005)

Barnen tas in i arbetet i början av uppdraget för att de ska få information om att familjen får hjälp och för att koordinatorn ska etablera kontakt. Koordinatorn kan ta kontakt med barnet i enskilda frågor för att få barnets perspektiv och ta del av barnets vilja. Vanligt är att barnet med jämna, men glesa mellanrum träffar koordinatorn för att stämma av vilka frågor barnet sitter med och för att bibehålla relationen. Möten med barnet är frånskilda möten med föräldrarna. En *Parenting Coordinator* arbetar för att minska konflikterna och stabilisera samarbetet mellan föräldrarna. Han eller hon har ofta en vägledande roll gällande vilka ytterligare insatser familjen har eller kan erbjudas, och kan koordinera de professionella som arbetar med familjen. En koordinator arbetar för att den samarbetsstruktur och det kommunikationsmönster som etablerats ska vara hållbart över tid och för att insatsen ska minska och avlutas så snart det är möjligt. (Baris et al 2001, Sullivan 2004, Coates et al 2004, AFCC Guidelines 2005)

En *Parenting Coordinator* är medlare, advokat, psykolog, terapeut eller socialarbetare med vidareutbildning till koordinator. Professionen fördjupas genom påbyggnadskurser, handledning, informella nätverk mellan kollegor och formella nätverk via AFCC. Arbetssättet är väl spritt i USA och Kanada och har utarbetats sedan mitten av 90-talet. Resultat från studier av *Parenting Coordinator* visar att konflikterna mellan föräldrarna minskar och att samarbetsförmågan mellan dem förbättras och att förmågan kvarstod ett år efter att koordinatorn avslutat sitt uppdrag. Exempelvis visar studier att föräldrarnas behov av konfliktlösning i domstol halverades då en koordinator arbetade i familjen (Vic et al 1996, Kelly 2002, Kirkland et al 2008, Henry et al 2009).

Hur arbetet som *Parenting Coordinator* bedrivs och vilka verktyg som är till hjälp för vilka typer av konflikter och problembilder har studerats och problematiserats (se t ex Coates et al 2004 och Hayes 2010). Svagheter betonas, insatsen kan behöva förstärkas med kunskap om separationer där föräldrarna inte har varit gifta eller sammanboende samt fördjupade kunskaper avseende kultur, religion och etnicitet (Henry & Mitcham-Smith 2008). Styrkan i arbetssättet har visat sig vara att en *Parenting Coordinator* håller barnperspektiv vilket lett till att föräldrarna prioriterat barnens behov i ökad utsträckning. Vidare ges föräldrar stöd att hitta lösningar och genomföra överenskommelser. (Ross 2010) Det behövs fler studier för att effekten av insatsen med större säkerhet ska kunna fastslås. Särskilt utfallet på barn behöver studeras.

[12] Att träffa föräldrarna separat kan under en begränsad tid vara den mest framkomliga vägen, men att träffa dem tillsammans rekommenderas.

6.5 Bearbetning, testning och implementering av metoder

Processen att testa, bearbeta och implementera såsom beskrivet i projektplan blev i praktiken integrerat. De valda metoderna testades inom ramen för det ordinarie arbetet och bearbetades tills de utgjorde en del av det ordinarie arbetet, dvs tills de var implementerade.

Genom återkommande temadagar där barn- och ungdomsenheten vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning samt deltagare i projektet från Älvsjö, Skärholmen stadsdelsförvaltning och Södertörns tingsrätt deltog diskuterades verksamhetsutvecklingen och de bägge metoderna. Dagarna utgjorde en viktig del av förankringen av projektet i verksamheten. Projektledaren hade sin arbetsplats på Hägersten-Liljeholmens barn- och ungdomsenhet och höll mailkontakt samt gjorde regelbundna besök vid Älvsjö och Skärholmen stadsdelsförvaltningar. Här beskrivs mer specifikt hur de två metoderna blev en del i det ordinarie arbetssättet.

Större delen av referensgruppen åkte på en studieresa till Trondheim tingsrätt där en presentation gavs av *konflikt och försoning*. Det fördes sedan en diskussion om vilka medarbetare i förvaltningen som skulle utföra medlingen och valet föll på familjerättssekreterare. Dels hade de redan många av de arbetsuppgifter som en sakkunnig hade i Norge, dels drevs projektet av en stadsdelsförvaltning och de arbetsgrupper som arbetade på förvaltningen var de som först och främst omfattades av verksamhetsutvecklingen. Familjerätterna vid de tre stadsdelsförvaltningarna hade tillsammans med tre domare vid Södertörns tingsrätt projektmöten för att bearbeta medlingsmetoden till svenska förhållanden. Riktlinjer och flödesschema (se bilaga 3) skrevs och diskuterades och därefter började metoden användas i det praktiska arbetet. Södertörns tingsrätt formulerade ett brev för utskick (bilaga 4) tillsammans med kallelsen till den muntliga förberedelsens till parter med ombud. Här gavs information om projektet och möjlighet gavs till att tacka nej till att delta. Genom återkommande projektmöten och temadagar under år två och tre förankrades arbetssättet och erfarenheter delades. Bland annat studerades filmpresentationen av *konflikt och försoning* vid flera tillfällen och delar ur avhandlingen ’Konflikt og forsoning – en evalueringsundersøkelse’ (Rønbeck 2008) (bilaga 5). Kontinuerlig kontakt hölls med Trondheims tingsrätt och diskussioner kring metod utbyttes. Då arbetet med metoden varit igång i ett år bjöds en sakkunnig in från Trondheim för metodfördjupning. Familjerättssekreterarna hade under år två och tre särskilt avpassad handledning och metodutveckling i *konflikt och försoning* som hölls av handledare med förankring i projektet[13]. Projektledaren deltog vid Hägersten-Liljeholmens familjerättsgruppmöte varje vecka under år ett och två och varannan vecka under år tre, och deltog i samtal kring hur arbetet med de nya arbetssätten kunde läggas upp. De tre familjerätterna i projektet arbetade enligt *konflikt och försoning* som en del i det ordinarie arbetet på stadsdelsförvaltningarna vid projektets slut. Totalt hade 18 ärenden handlagts enligt medlingsmetoden *konflikt och försoning* vid projekttidens slut. 11 hade avslutats, av dessa nådde 9 samförståndslösning och 2 gick till huvudförhandling, resterande pågick.

[13] Eva Redemo, handledare under projekttiden för familjerätten vid Hägersten-Liljeholmen, Älvsjö och Norrmalm stadsdelsförvaltning, gav särskilda handledningstillfällen för metodutvecklingen.

För att arbetssättet *Parenting Coordinator* skulle bli en del av det ordinarie arbetssättet gavs två tvådagars kurser där barn- och ungdomsenheten vid Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltning deltog tillsammans med familjerätterna i Älvsjö och Skärholmen och tre domare vid Södertörns tingsrätt. Grundkursen gavs under år två och fördjupningskursen gavs under år tre. Vid det andra utbildningstillfället hade dag två handledande karaktär och riktades främst till de medarbetare som hade egen erfarenhet av att arbeta med insatsen. Grundutbildningen sammanfattades i en manual som delades ut till samtliga som deltagit på kursen.

Diskussioner fördes kring var i organisationen som insatsen *Parenting Coordinator* skulle utföras vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning. Det bedömdes som angeläget att ha erfarenheter av att arbeta med målgruppen och att arbetssättet var något som den enskilde medarbetaren kände sig motiverad och intresserad av att arbeta med. Sådana medarbetare fanns i öppenvårdsverksamheten, bland utredande socialsekreterare och bland familjerättssekreterare. *Parenting Coordinator* implementerades samtidigt som familjerättssekreterarna började arbeta med *konflikt och försoning* och det bedömdes som mindre lämpligt att introducera två arbetssätt parallellt. Utredande socialsekretare var hårt belastade och valdes därför också bort. Öppenvårdsverksamhetens medarbetare hade erfarenhet av målgruppen och flera var intresserade av att arbeta med insatsen. Det diskuterades att insatsen koordinator inte innebar en behandlingsinsats - vilket många inom öppenvårdsverksamheten hade erfarenheter av att arbeta med - även om ett förändrat beteende var ett mål med insatsen. En familjebehandlare vid öppenvårdsverksamheten i Älvsjö arbetade med insatsen.

Projektledaren och koordinatorn från Älvsjö stadsdelsförvaltning var kontinuerligt med vid veckomöte Hägersten-Liljeholmens med öppenvårdsverksamheten under år två för att diskutera hur insatsen koordinator kunde läggas upp och bli en del i det ordinarie arbetssättet. Koordinatorer i stadsdelarna hade återkommande handledning via högtalartelefon med utbildningsledaren Robin M Deutsch från AFCC. Öppenvårdsverksamheten i Skärholmen var entreprenaddriven vilket innebar att Skärholmens stadsdelsförvaltning inte erbjöd insatsen. Möjligheten att samarbeta mellan stadsdelarna och erbjuda insatsen från Hägersten-Liljeholmen eller Älvsjö stadsdelsförvaltning presenterades men hade vid projektets slut inte prövats. Vid projektets slutskede gjordes en omorganisering vid Älvsjö stadsdelsförvaltning och deras öppenvårdsverksamhet avvecklades. Det innebar att insatsen koordinator inte längre erbjöds vid Älvsjö stadsdelsförvaltning. På Hägersten-Liljeholmens öppenvårdsverksamhet var insatsen koordinator en del i det ordinarie arbetssättet vid projektets slut. Totalt omfattades 8 familjer av insatsen koordinator under projekttiden.

6.6 Bearbetning till svensk kontext

De två arbetssätt som valdes innebar betydande förändringar i jämförelse med ordinarie arbetssätt. Det var två nya roller som kom in i två nya skeden av arbetet med familjer i vårdnadskonflikter.

Såväl k*onflikt och försoning* som *Parenting Coordinator* introducerades för första gången i Sverige. Det krävdes modifieringar för att arbetssätten skulle bli inkorporerade i en svensk kontext. Här beskrivs vilka förändringar som gjordes under projekttiden.

6.6.1 Konflikt och försoning

Barnpsykologen ersattes av en familjerättssekreterare. Arbetssättet kom in i det svenska systemet där ett yttrande i det ordinarie arbetssättet hade (eller kunde ha) begärts in enligt 6:20 andra stycket FB. Information som ingår i ett yttrande gavs muntligt vid det andra mötet på tingsrätten.

Initiativet till att arbeta utifrån *konflikt och försoning* kom från såväl Södertörns tingsrätt som familjerätterna. Då en stämningsansökan med svaromål inkom till tingsrätten kontaktade rådmannen den aktuella familjerätten och föreslog metoden. Om det bedömdes vara ett lämpligt projektmål begärde tingsrätten registeruppgifter enligt 6:19 andra stycket FB. Vid några tillfällen framkom information som gjorde att *konflikt och försoning* inte bedömdes vara en framkomlig väg. Kontakt togs då med tingsrätten för att återgå till det ordinarie handläggningsförfarandet. Ett annat syfte med registerutdraget var att få en fylligare bild av föräldraparet vilket var till hjälp vid mötet på tingsrätten. Familjerätten kunde också ta initiativ till att arbeta enligt metoden. I samband med att en begäran om ett yttrande inkommit till familjerätten enligt 6:20 andra stycket FB kontaktades tingsrätten med ett förslag om att använda *konflikt och försoning.*

Metoden användes i familjer efter att en bedömning gjorts utifrån behovet av skydd. Fanns skyddade uppgifter eller skyddad adress användes inte modellen. Upprepade uppgifter eller bekräftade uppgifter om våld innebar också att *konflikt och försoning* inte användes. I Trondheim användes metoden med alla föräldrar med motiveringen att metoden alltid förde något gott med sig och då det fanns ett skyddsbehov vidtogs skyddsåtgärder. Inför varje begäran om upplysning eller initiativ från tingsrätten till metoden, gjordes en samlad bedömning i arbetsgruppen om metoden kunde vara en framkomlig väg till samförståndslösning utifrån en helhetsbild och eventuell tidigare kännedom om familjen.

Familjerättssekreteraren tog del av det material som tingsrätten bistod med. Det diskuterade om det var till hjälp att redan innan första mötet på tingsrätten träffa föräldrarna och barnet. Det avråddes från efter konsultation med domarna i Trondheim. Det ansågs inte främja medlingsarbetet att en relation hade etablerats till föräldrar och barn innan det första tillfället vid tingsrätten.

Diskussioner fördes om att socialtjänsten och familjerätten kunde ha tidigare kännedom om familjen och vad det kunde innebära för arbetet med *konflikt och försoning*. Mest verksamt bedömdes vara att förhålla sig till erfarenheten på ett sådant sätt att det kunde förstärka arbetet mot en konstruktiv samförståndslösning. Det konstaterades att faktumet att familjerättssekreteraren arbetade inom socialtjänsten och var inbjuden som stöd och rådgivare på tingsrätten - för föräldrar och rådman – innebar att den svenska anpassningen av arbetssättet skilde sig på en central punkt från det norska.

Under projektet var det inte aktuellt med en vårdnadsutredning i något projektärende. Frågan lyftes vem som skulle göra en utredning, den sakkunnige eller en annan familjerättssekreterare, när situationen skulle uppstå. I Norge var det inte samma sakkunnig som gjorde utredning om inte föräldrarna särskilt bad om det. Det föreföll vara en bra lösning. Erfarenheter från familjerättssekretare var att *konflikt och försoning* tog ungefär lika mycket tid i anspråk som en utredning, minus skrivtiden. Man fann också att metoden innebar ett utökat familjearbete i jämförelse med ordinarie arbetssätt.

Uppdrag för en familjerättssekreterare mellan möten på tingsrätten
Medlingsmodellen kommer in i det svenska systemet vid den tidpunkten där en upplysning annars skulle ha begärts in. Det innebär att de delar som ingår i ett yttrande ingår i metoden. I medlingsmodellen ges utrymme att genom flera vägar försöka nå fram till en varaktig samförståndslösning mellan föräldrarna (se bilaga 6). I samråd mellan familjerättssekreterare, domare och föräldrar vid den muntliga förberedelsen tydliggörs syftet med uppdraget. Arbetet mellan mötena på tingsrätten anpassades utifrån syftet med uppdraget, varje föräldrapar och de specifika omständigheterna.

Dokumentation
Agneta Lundberg-Lindroth som är jurist inom Stockholms stad, bjöds in till två projektmöten. Avsikten var att arbeta fram hur arbetsinsatsen skulle dokumenteras samt att diskutera hur modellen kunde kombineras med familjerättssekreterarens yrkesroll. Det fastslogs att en snabbupplysning kunde presenterades muntligt vid tingsrätten, det fanns inget hinder för detta i lagtexten. Det fastslogs att en 11:1 utredning inleds och dokumentationen skulle ske enligt praxis. Familjerättssekreteraren gjorde summariska journalanteckningar som kunde kompletteras med arbetsanteckningar.

Den överenskommelse som fattades på tingsrätten skrevs ner av tingsnotarie och delades ut under mötet och var ett interimistiskt beslut som var juridiskt bindande. I beslutet ingick en begäran om samarbetssamtal enligt 6:18 FB. Tingsnotarien antecknar under mötet på tingsrätten och det utgör dokumentationen. Om parter begär ut handlingar hänvisas till den tingsnotariens dokumentation.

6.6.2 Insatsen Koordinator

Bearbetningen av *Parenting Coordinator* medförde att koordinatorns befogenheter anpassades till svensk lagstiftning. Mandatet att fatta juridiskt bindande beslut i avgränsade frågor som rörde barnen fick utgå då det inte var förenligt med svensk lagstiftning. Det modifierades till att koordinatorn kunde komma med rekommendationer utifrån barnets bästa om föräldrarna inte kom överens på annat sätt. I det praktiska arbetet kunde detta innebära att expertis konsulterades för att ge ökat stöd i motiveringen till förslaget.

Initiativet till att erbjuda en familj en koordinator kom från en socialsekreterare på barn- och ungdomsenheten eller en familjerättssekreterare. En koordinator beviljades som en insats, utfördes av öppenvårdsverksamheten och följdes upp och dokumenterades enligt praxis, dvs var sjätte månad. Öppenvårdsverksamheten i Älvsjö och Hägersten-Liljeholmen stadsdelsförvaltning arbetade med insatsen i familjer där konfliktnivån mellan föräldrarna var hög, samarbetssvårigheter fanns dokumenterade och där socialtjänstens övriga arbetssätt för konflikthantering hade prövats och inte bedömts vara till tillräcklig hjälp. Ett ytterligare kriterium för att tillsätta en koordinator var att det fanns ett avtal eller en dom. Fanns inte det kunde föräldrarna erbjudas att skriva avtal på familjerätten. Ett tredje kriterium var att föräldrarna gick med på att göra överenskommelser utifrån barnets bästa. En broschyr (bilaga 7) utarbetades som gav föräldrarna information om insatsen. Den vara till hjälp i motivationsarbetet inför att ta emot insatsen. Tackade föräldrarna ja till insatsen skrevs en överenskommelse där föräldrarna bekräftade att de fått information om insatsen och var beredda att ta emot insatsen i enlighet med beskrivningen.

Till stor hjälp i arbetet som koordinator bedömdes en detaljerad dom eller avtal vara. En koordinator kunde initialt visa sig vara en omfattande insats. Arbetsbördan avtog när arbetet pågått en tid men kunde bli mer omfattande när händelser i familjen inträffade som utlöste konflikter. Avsikten med insatsen var att den skulle vara stödjande över tid. Arbetet lades upp för att insatsen successivt skulle fasas ut när ett fungerande kommunikationsmönster och ett hållbart samarbete hade etablerats. Anledningar till att avbryta insatsen var om föräldrarna inte ville samarbeta, vägrade följa avtal/överenskommelser eller kontinuerligt bröt avtal/överenskommelser. Om någon förälder hade för stora egna svårigheter för att kunna genomföra ett samarbete på lika villkor eller om koordinatorn av andra skäl bedömde att uppdraget ej gick att genomföra.

Diskussioner fördes kring vad det innebar att en koordinator arbetade inom ramen för socialtjänsten och att den inte var förankrad på tingsrätten. Den konstaterades att faktumet att insatsen var inom ramen för socialtjänsten innebar speciella omständigheter, vad detta innebar skulle fortsatta erfarenheter ge en fördjupad bild av.

6.7 Uppföljning

Uppföljningen gjordes av Gunnel-Andersson Collins, administrativ sekreterare och utvärderare vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning. Sammanställningen presenteras på sidorna 49-72.

7. SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Projektet hade två syften. Det ena var att utveckla socialtjänstens arbete med barn och föräldrar i svåra vårdnadsstrider i syfte att konflikterna skulle minska. Mer specifikt att reducera konflikterna och därmed minska barnens risk för skador. Det andra syftet var att de utvalda metoderna skulle implementeras i det ordinarie arbetet vid stadsdelsförvaltningarnas barn- och ungdomsenheter.

Projektets övergripande mål var att stadsdelsförvaltningen skulle kunna erbjuda avpassade insatser och verksam hjälp till barn och familjer som lever i vårdnadsstrider. Målet var uppdelat i delmål. Projektets genomfördes i tre faser som delvis överlappade varandra. Den första fasen innebar inventering och värdering och analys av inventeringens resultat. Nästa fas innehöll bearbetning, testning och implementering. Den tredje och avslutande fasen innebar uppföljning och fortsatt bearbetning av metoder. Här analyseras måluppfyllelsen i projektets tre faser.

7.1.1 Inventering analys och värdering

En brist i inventering var att den gjordes parallellt med att den generella kunskapsnivån inom fältet höjdes hos såväl projektledare som referensgrupp, arbetsgrupp och styrgrupp. Detta avhjälptes något med återkommande sökningar i databaser när material hade hunnit läsas in och analyserats.

Sökningarna präglades av analys och värdering, det hade varit önskvärt att mer strukturerade kriterier för sökning hade utarbetats baserat på ordinarie arbetssätt,

professionellas erfarenheter, barn och föräldrars erfarenheter samt forskningsresultat. Det hade även varit värdefullt att ta del av advokaters, föräldrar och barns reflektioner vid sidan av referensgruppens, under projektarbetet.

En begränsning vid värderingen av metoderna var att analys av respektive lands system inte gjordes, utan varje arbetssätt värderades för sig. Det hade varit värdefullt att värdera och analysera arbetssätten utifrån kedjan av interventioner i ett handläggningsförfarande. Att detta inte gjordes kan möjligen förstås utifrån att projektet syftade till att utveckla arbetet vid tre stadsdelar, mer specifikt att hitta bättre arbetsmetoder, inte att reformera handläggningen.

Det behövs screeninginstrument. Arbetet med att utarbeta det inom ramen för projektet avslutades utifrån att Socialstyrelsen arbetade med ett instrument som bar likheter med det vi sökte, men även för att det upplevdes som att det fanns en god kunskap om målgruppen och att det därför inte behövdes. Dessutom var de funna instrumenten utarbetade utifrån att kunna ge olika insatser beroende på problematik. Då stadsdelsförvaltningarna inte erbjöd ett brett utbud av insatser bedömdes det inte finnas behov av ett sådant instrument. Bägge metoderna är löst formaliserade vilket ger goda möjligheter till att anpassa metod utifrån familj. Ett screeninginstrument behövs för att få ökad kännedom om familjen, på ett systematiserat sätt få centrala frågor ställda och för att kunna anpassa de befintliga arbetssätten eller välja bort arbetsätt, utifrån familjernas problembild. Det gör det även möjligt för medarbetare – som inte tagit del av projektets treåriga fördjupning - att ha bredden av kunskap om målgruppen.

Att på ett systematiskt sätt försäkra sig om att barnen i vårdnadskonflikter är skyddade från våld, höga konfliktnivåer och psykisk och fysisk utsatthet är nödvändigt. Det behövs en kontinuerlig skyddsbedömning av barnen i familjer i vårdnadskonflikter.

Arbetssätten valdes utifrån att de var verksamma på den breda gruppen av familjer i vårdnadskonflikter. Familjer i vårdnadskonflikter har inte sällan svår problematik, en kartläggning i Södertälje visar att barnen till 78% är eller har varit aktuella för en barnavårdsutredning. (Rooth 2010) Det krävs erfarenhet och kunskap om målgruppen och där ingår våld i nära relation, missbruk och psykisk ohälsa, för att metoderna ska vara verksamma. Och att även med mer målgruppsanpassade metoder är familjer i vårdnadskonflikter många gånger utmanande och svårt att arbeta med.

Metoderna valdes utifrån att de skulle minska konflikter och öka samarbetsförmågan hos föräldrarna. De befintliga stödinsatserna riktade direkt till barnen bedömdes vara tillräckliga i kombination med de nya arbetssätten. Avpassade metoder som stöttar barn och gör barn mer delaktiga valde vi bort av det skälet. Det är troligt att det hade kunnat vara verksamt att även stärka stödet för barn med ett avpassat arbetssätt för barnen i svåra vårdnadsstrider.

7.1.2 Bearbetning, testning och implementering

Projektet fann metoder i Norge och i Nordamerika som bedömdes kunna utveckla verksamheten med målgruppen. Att testa och utvärdera, för att sedan implementera de metoder som var mest verksamma gjordes inte. De valda metoderna krävde omfattande bearbetning. De begränsade resurserna och den omfattande bearbetningen som tog tid, gjorde att det inte var möjligt att genomföra en fyllig utvärdering, en uppföljning gjordes

därför. Det var heller inte möjligt av tidsskäl att testa, utvärdera och sedan implementera de verksamma metoderna. Bearbetning blev integrerad i implementeringen. Det var bitvis krävande att arbeta med en svår målgrupp och samtidigt bearbeta arbetssättet. Att pröva och bearbeta metoderna integrerades med det ordinarie arbetssättet på ett sätt som gjorde att det ordinarie arbetssättet påverkades av de nya metoderna. Bearbetning, testning och implementering handlade om att integrera metoderna i det praktiska arbetet. Resultatet av uppföljningarna presenterades i slutet av projektet och var en del av bearbetningen. Det hade varit verksamt om resultat hade kunnat förmedlas fortlöpande och integrerats med bearbetningen under år tre. Men projektets resurser gjorde inte detta möjligt.

Konflikt och försoning bearbetades tills det var del i den ordinarie verksamheten, genom praktiskt arbete och avstämning och diskussion i projektmöten. Det fungerade men mötena hade kunnat utvecklas genom att ha mer handledande karaktär utifrån det praktiska arbetet och mer problematisering kring roller och förväntningar på samarbetet. Uppföljningen visar att ytterligare bearbetning behövs för att roller och förväntningar ska tydliggöras och diskuteras. Även erfarenheter från advokater och föräldrar hade varit angelägna att integrera.

Hela barn- och ungdomsenheten gick kurserna i *Parenting Coordinator* med motiveringen att arbetssättet skulle förankras och kunskapsnivån höjas. Enkät visar att det var ett bra beslut, det har gett en generell kunskapshöjning inom fältet. Fler återkopplingar mellan utbildningarna och en ökad delaktighet under bearbetningsprocessen av metoderna borde dock ha genomförts. Det hade förankrat insatsen koordinator bättre och hade kunnat avhjälpa den otydlighet som i viss utsträckning rådde kring hur och när insatsen koordinator tillsätts. Det hade också kunnat öka integreringen av kunskapen från kurserna.

Det tog tid innan insatsen koordinator fanns sin form i stadsdelsförvaltningarna. Det berodde på att arbetssättet behövde modifieras till svensk lagstiftning och att det tidigare inte hade funnits en avpassad insats. Den tiden det tog behövdes i viss utsträckning för att strukturen för arbetet skulle växa fram, men det kunde troligen ha kortats ner genom mer konkret problematisering kring hur insatsen skulle kunna erbjudas vid stadsdelsförvaltningarna.

De professionellas erfarenheter visar att såväl *konflikt och försoning* som koordinator förefaller vara implementerade. Erfarenheter från arbetet med metoderna har stämts av mot utbildningsledare i *Parenting Coordinator* och sakkunnig och rådman i Norge och arbetssätten bär stora likheter med metoderna i ursprungsländerna.

7.1.3 Uppföljning

För att med större säkerhet kunna uttala sig vad det innebär för barn, föräldrar och professionella hade det varit önskvärt att utvärdera metoderna. Den uppföljning som gjordes har inte inbegripit barn, domare eller advokater. Vilket hade gett ett fylligare resultat. Uppföljningarna är gjorda under implementeringen då de som arbetade med metoderna också lärde sig dem. För att mäta konfliktnivå skulle det ha varit önskvärt att mäta före och efter arbetet startade. Det hade också varit värdefullt att kunna jämföra med ordinarie arbetssätt, och att få veta vad män respektive kvinnor svarat. Uppföljningen hade vunnit på att utarbetas med större förankring i metoderna, dvs utifrån en analys av vad varje metod syftade till att åstadkomma och med förankring i tidigare studier. Det

hade gett bättre jämförelsematerial mot tidigare studier. Svaren på enkäter riktade till föräldrarna gavs när insatsen hade varit igång olika länge. Det beror på att det krävdes påminnelser för att få in fler svar. Hade uppföljningen kunnat läggas upp på ett annat sätt som kunde ha minskat bortfallet utifrån vetskapen om att målgruppen ofta hade en omfattande problembild? Koordinatorer och familjerättssekreterare delade själva ut enkäterna, vilket flera påpekade inte kändes bra. Kunde det ha lösts på ett annat sätt? Det fanns flera skäl till att uppföljningen ger en begränsad bild av hur arbetssätten fungerar i en svensk kontext. Små resurser gjorde avgränsningar nödvändiga. De valda metoderna krävde omfattande bearbetning vilket ledde till att tiden som metoderna var i bruk minskade och därmed omfånget av erfarenheter att följa upp. Allt detta sammantaget gör att det finns många frågor kvar att få svar på, innan vi vet effekten av metoderna, dvs om de leder till minskade konflikter och minskat lidande för barnen.

Det hade varit önskvärt att under projektets gång få löpande resultat från uppföljningen, det hade stärkt bearbetningen och ökat förankringen av metoderna. Det hade också kunnat tydliggjort ingången till insatsen koordinator och troligen gjort att kunskapen från kurserna i *Parenting Coordinator* hade fått starkare fäste. De begränsade resurserna medgav inte detta.

Konflikt och försoning
Erfarenheter från familjerättssekreterare är delade - entusiastiska eller mer tveksamma. Fördelar som lyfts fram både i projektets uppföljning som i den norska utvärderingen är att metoden är flexibel, att föräldrarna med stöd kan pröva temporära lösningar med barnets bästa i fokus och att lösningarna kan utvärderas och justeras. Bland de som arbetat med metoden lägger man till att mixen mellan socialtjänst och tingsrätt är verksam, det ger struktur och tydlig styrning i arbetet. Samtidigt verkar samarbetet med tingsrätten även kunna utgöra ett hinder, man tvekar inför att arbeta närmare tingsrätten eller har erfarenheter av att kunskaperna som familjerättssekreteraren tillfört inte tagits emot i vad som upplevdes som tillräcklig omfattning. Utvärderingen av *konflikt och försoning* i Norge visade att det är olika hur arbetet görs beroende på vilka som utför medlingen. Erfarenheter från Sverige pekar i samma riktning. Det är angeläget att roller och förväntningar tydliggörs. För detta föreslås gemensamma forum för att utveckla samarbetet, där gärna även advokater och representanter från brukarorganisationer kan bjudas in.

Uppföljningen uttrycker en oro för att samförståndslösningar pressas fram, den norska utvärderingen visar att föräldrar i viss utsträckning tycker att de blivit pressade, så oron kan vara befogad. Det är viktigt att vara lyhörd inför detta så att inte överenskommelser nås som saknar förutsättningar för att bli hållbara över tid eller på annat sätt ej är förankrade i föräldrarna eller saknar tillräckligt barnfokus. De positiva familjerättssekreterarna menar att arbetssättet innebär en ny roll och att arbetet inte präglas av konfliktupptrappning och bedömningar utan av rådgivning och stöd, andra menar att de inte ser någon större skillnad. Arbetssättet kan innehålla variationer beroende på vem som är sakkunnig och vilka som samarbetar, vilket också den norska utvärderingen visar.

Inom projektet avslutades 11 projektmål och av dessa nådde 9 samförståndslösning, dvs 82%. I Norge nådde 66% samförståndslösning, en ökning med 13% jämfört med innan metoden infördes. I Trondheim var motsvarande siffra 89%. En jämförelse med Norge är

dock inte meningsfull utifrån de få ärenden som handlagts hittills, och att jämförelsetal med ordinarie handläggning saknas. Huruvida föräldrarna återkommer till tingsrätten, dvs om samförståndslösningarna var hållbara, har inte mätts eftersom projektet inte pågick tillräckligt länge för att kunna följa upp det. Det är angeläget att göra. I Norge utlästes ingen skillnad i hållbarhet över tid i jämförelse med innan metoden infördes.

Av de föräldrar som svarade på enkäten uppgav drygt häften att man fått hjälp och stöd medan resten menar att man inte fått detta. Föräldrarna i uppföljningen likväl som i Norge hade blandade erfarenheter. Föräldrarnas uttryckte önskningar om bättre stöd kring barnet och barnets behov, praktiskt stöd i förhållande till den andra föräldern och hade synpunkter på kvinnodominansen. Mer information om arbetssättet och vad det syftade till efterfrågades. Det är synpunkter att ta till sig i den fortsatta metodbearbetningen.

Familjerättssekreterarna påpekade att arbetssättet kanske inte passade alla föräldrar. Det kräver att föräldrarna kan se saker från flera håll. De påpekar också att vid upprepat våld bör inte metoden användas. Kan det vara så att det är verksamt för föräldrar med vissa svårigheter och konflikter men inte ett verksamt arbetssätt för andra? I Norge använder man metoden med alla föräldrar med motiveringen att det har bättre förutsättningar att bli bra i jämförelse med ordinarie arbetssätt. I Norge är det en barnpsykolog som är sakkunnig, vad innebär det för arbetssättet att det är en familjerättssekreterare i den svenska versionen? Kan det betyda att när en familjerättssekretare gör *konflikt och försoning* är det inte för hjälp för alla familjer? Resultaten från uppföljningen kan också spegla att arbetssättet inte passar alla familjerättssekreterare eller att det tar tid att komma in i det nya sättet att arbeta. De många frågorna gör att fortsatta utvärderingar är angelägna. Det behöver utredas hur arbetssättet bäst låter sig överföras till Sverige. Behövs lagändringar? Var i det svenska systemet är det som mest verksamt? Kanske en psykolog? Eller ger familjerättssekreteraren metoden unika förutsättningar för metoden att kunna bli verksam men på sätt som ännu inte är konkretiserade? Screening, fortsatt metodutveckling och återkommande utvärderingar kan ge mer nyanserade svar om *konflikt och försoning* på ett bättre sätt än ordinarie arbetssätt kan minska konflikterna mellan föräldrarna och vara ett bättre sätt att nå varaktiga samförståndslösningar med barnets bästa i fokus.

Koordinator
De som arbetat med insatsen koordinator var positiva. Strukturen i arbetet och tydligheten i rollen upplevdes som dämpande på konflikten. Den ökade auktoriteten i rollen och att insatsen pågick över tid upplevdes som verksamt. Koordinatorerna beskrev en roll som stämde väl med den metod som lärdes ut vid utbildningarna. För utredande socialsekreterare har koordinatorsfunktionen inneburit att de upplevde att man gjorde någonting, en avlastning i arbetet och ett större kommando över situationen.

Av de få svaren från föräldrarnas enkät[14] kan man utläsa att de hade fått viss hjälp och stöd av koordinatorn. Det handlade om kommunikationsformer, arbeta fram avtal med barnens behov i fokus och att ”någon äntligen försöker skapa förändring där problemet ligger istället för att lägga allt på barnet eller mig”. I intervjun med föräldern är det påfallande hur väl samma insats framträder. Det är dock viktigt att ta i beaktande att arbetssättet beskrivs tydligt i en broschyr som föräldrarna tar del av när insatsen erbjuds.

[14] Det tog tid innan insatsen funnit sin form och det förekom att insatsen avbröts i de första familjerna för att kriterierna för vilka som var hjälpta av insatsen, ännu inte hade fastställts.

Insatsen verkar ha varit till hjälp och det positiva omdömet kan tyda på att personen vill att insatsen kvarstår (vissa anledningar ges, men det kan naturligtvis finnas fler). Den roll som lärdes ut, beskrivs som verksam av de som utför arbetet och en förälder uttrycker att insatsen har varit till stor hjälp av samma skäl som metoden är utvecklad för att vara verksam, och att barnet har varit i centrum. Det verkar lovande att arbetssättet så väl överensstämmer med det som beskrivs i facklitteratur och lärdes ut under utbildningarna. Det som bedöms vara verksamt utifrån studier i USA skulle då kunna göra insatsen verksam här. Exempelvis att föräldrars behov av att få konflikten reglerade i domstol halverats eller att föräldrar uppgett minskade konflikter. Och att en *Parenting Coordinator* håller barnperspektiv vilket gjort att föräldrar i ökad utsträckning prioriterar barnens behov. Det är inte fullt ut möjligt att överföra resultat från en annan kontext till Sverige. Det är heller inte överblickbart vad det innebär för insatsen av verka i en svensk kontext. Det finns olikheter mellan systemen och sammanhanget koordinatorn verkar i skiljer sig markant från det nordamerikanska. Det behövs mer erfarenheter från barn och föräldrar av vad det innebär för förändringar att ha insatsen koordinator. Det behövs fler utvärderingar och studier för att effekten av insatsen ska kunna urskiljas. Särskilt utfallet på barn behöver studeras.

7.1.4 Erfarenheter från projektet

Arbetssätten har förankrats hos medarbetare i stadsdelsförvaltningarna. De är dock förhållandevis få och verksamhetsutvecklingen riskerar därför att inte få bärighet över tid. Ett arbete har påbörjats som har möjligheter att kunna minska konflikter och därmed och minska risken för känslo- och beteendemässiga störningar hos barnen. Det är angeläget att utvecklingen av verksamheten får fortsatt stöd vid stadsdelsförvaltningarna.

De arbetsmetoder projektet valde att satsa på syftade till att vara verksamma på en bred målgrupp av familjer med hög konfliktnivå efter separation. Barn och föräldrar i svåra vårdnadsstrider verkar i viss utsträckning ha fått hjälp, oavsett vilka övriga svårigheter familjerna kan ha parallellt. Det bör betonas att metoderna sannolikt behöver kompletteras med riktade insatser till barn och föräldrar utifrån problematik och individuella behov.

Uppföljningen av *konflikt och försoning* ger signaler om att den stärkta samverkan med tingsrätten har påverkat arbetet med utredningar, familjerättssekreterarna uppger att de fått en tydligare bild av hur barnets bästa bättre kan tillgodoses genom den ökade inblicken i den kontext utredningen verkar i.

Hur arbetet som *Parenting Coordinator* bedrivs och vilka verktyg som är till hjälp för vilka typer av konflikter och problembilder har studerats och problematiserats i USA, det är angeläget att studera även i en svensk kontext. Det krävs en fördjupad förståelse för insatsen vilket mer praktisk erfarenhet ger, för att rollen ska stabilseras och för att nyanserna i arbetet ska framträda. Därefter kan yrkesrollens bredare potential framträda.

Såväl *konflikt och försoning* som koordinator innebär ett arbete närmare familjer i vårdnadskonflikter än ordinarie arbetssätt. Det saknades tidigare en avpassad insats för familjer med svåra konflikter och en familjerättssekreterare arbetade inte tidigare med att ge råd och stöd till föräldrar till att pröva ut lösningar mellan tingsrättsförhandlingarna. Det är en svår målgrupp. Det är troligen olika hur väl det passar, eller hur motiverade

familjerättssekretare eller familjebehandlare vid öppenvårdsverksamheten är att inta de nya rollerna och arbetet närmare familjer i hög konflikt.

När Södertörns tingsrätt skickade ut en påminnelse om enkäten till föräldrarna, kom uppföljningarna in. Det tillsammans med erfarenheter från familjerättssekreterare tyder på att samarbetet med tingsrätten ger andra – kanske mer verksamma - ingångar för Socialtjänsten att kunna arbeta med familjer i vårdnadskonflikter.

Den praktiska verksamheten visade att *konflikt och försoning* och insatsen koordinator fungerade ihop. Efter att en familjerättssekreterare hade funnits med vid de muntliga föreberedelserna och föräldrarna hade nått en samförståndslösning, kunde föräldrar även vara överens om att ta emot hjälp i form av en koordinator. Detta efter att ha konsulterat barn- och ungdomsenheten. Att föräldrarna var överens fanns då med i överenskommelsen, utan att ha en juridisk verkan. Det gör att utvecklingen av arbetet med familjer i vårdnadsstrider har inneburit ett förstärkt handläggningsförfarande.

Efter analys och värdering fann projektet att ett fördjupat barnperspektiv med starkare inslag av stöd eller behandling och en ökad samverkan mellan myndigheter, var önskvärt för en förstärkning av arbetet med målgruppen. Har vi med oss det i de nya arbetssätten? Såväl *konflikt och försoning* som koordinator avser att stärka barnperspektivet och ge ökat stöd, dels under tingsrättsförhandlingarna men även efter dom eller avtal då det praktiska samarbetet ska fungera över tid. Uppföljningarna antyder att detta i viss utsträckning har fungerat. *Konflikt och försoning* har samverkan som en bas i metoden och insatsen koordinator har som ett centralt verktyg att vid behov koordinera familjens insatser. Uppföljningarna antyder att samverkan har stärkts. Svaret är, att det ser så ut.

7.1.5 Uppfyllt syfte

Det första syftet med projektet var att utveckla stadsdelsförvaltningarnas arbete med familjer i vårdnadsstrider med avsikt att konflikterna skulle minska och därmed minska risken för skador hos barnen. *Konflikt och försoning* syftar till att minska konflikter och få tillstånd varaktiga samförståndslösningar. *Parenting Coordinator* syftar till att minska konflikter och få samarbetet att fungera över tid med stärkt barnperspektiv. Projektets första syfte är uppfyllt.

Projektets andra syfte var att metoderna skulle vara en del i den ordinarie verksamheten. *Konflikt och försoning* är en del i det ordinarie arbetet i Hägersten-Liljeholmen, Älvsjö och Skärholmen stadsdelsförvaltning. En koordinator kan erbjudas vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning. Projektets andra syfte är helt uppfyllt vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning och delvis vid Älvsjö och Skärholmens stadsdelsförvaltning.

8. PROJEKTETS FORTLEVNAD OCH SPRIDNING

Ett begränsat antal av medarbetarna vid stadsdelsförvaltningarna använder sig av metoderna i sitt ordinarie arbete. Eftersom målgruppen är avgränsad täckte dessa personer behovet. Det innebär dock en risk för metodernas bärighet över tid i stadsdelsförvaltningarna att få medarbetare har egen erfarenhet av att arbeta med metoderna.

Familjerättssocionomernas riksförening etablerade kontakt med den internationella och tvärvetenskapliga organisationen AFCC på initiativ från *Barn i svåra vårdnadsstrider*. FSR erbjöd en grundkurs i *Parenting Coordinator* våren 2009. Målgruppen var professionella inom fältet från hela landet och kursen blev fulltecknad. Det innebär att kunskapen är spridd. Projektets satsning på *Parenting Coordinator* innebar en introduktion av arbetssättet utanför Nordamerika.

Projektet hade kontinuerlig kontakt med Socialstyrelsen, FSR, AFCC och tingsrätten i Trondheim. *Barn i svåra vårdnadsstrider* presenterades tre gånger inom ramen för serien *Profet i sin egen stad* vid Stockholms stad Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltnings seminarieserie där utvecklingsarbeten inom staden presenterades. Projektledaren var inbjuden under en heldag för att berätta om projektet för anställda vid Göteborg stads familjerättsenhet. En presentation gavs inom ramen för Makalösa föräldrars seminarium om vårdnadsfred. Projektet presenterades för FSR's styrelse och var en programpunkt vid FSR's årliga kongress för medlemmarna i mars 2010. Därefter bjöds projektet in till drygt tio kommuner över landet för fördjupad presentation. Projektledaren bjöds in till AFCC's konferens i Denver USA och berättade om projektet och insatsen koordinators utveckling i Sverige. Presentationen gjordes tillsammans med FSR's ordförande Cecilia Johansson-Granberg som berättade om hur arbetet med familjer i vårdnadskonflikter bedrivits i Sverige.

Under den inventerande fasen knöts kontakter med Södertälje kommun och Huddinge kommun där det samtidigt pågick verksamhetsutveckling inom samma fält. *Barn i svåra vårdnadsstriders* två metoder fick uppmärksamhet och FoU Södertörn beviljades Länsstyrelsemedel till det fortlöpande utvecklingsarbetet *Nya arbetsformer med barn i svåra vårdnadskonflikter*. Detta utvecklingsarbete syftade till att utbilda personal och implementera *konflikt och försoning* och *Parenting Coordinator* vid nio kommuner – däribland Södertälje och Huddinge[15] - samt vid ytterligare två tingsrätter, Södertälje och Nacka. Det innebär att 6% av landets befolkning bor i området där arbetssätten är i bruk. Planeringen av FoU's satsning gjordes i tät kontakt med projektledaren för *Barn i svåra vårdnadsstrider.* En struktur för fortsatt kontakt och fördjupning av metoderna var etablerad mellan de båda utvecklingsarbetena vid *Barn i svåra vårdnadsstriders* projekttids slut.

Allmänna Barnhuset startade under projekttiden ett utvecklingsarbete inom samma område. *Barn i svåra vårdnadsstrider* uppmärksammades som en betydelsefull försöksverksamhet. Socialdepartementet utreder centrala fält inom familjerätten och

[15] Nacka, Nynäshamn, Tyresö, Haninge, Huddinge, Södertälje, Botkyrka, Salem och Värmdö.

beaktade verksamhetsutvecklingen (se Dir. 2011:8, Dir. 2010:89, Dir. 2009:56)[16] och Socialstyrelsen följde projektet genom återkommande avrapporteringar.

Rättssociolog Annika Rejmer vid Lunds universitets rättssociologiska institution satt i projektets referensgrupp. Hon ansökte om medel för ett treårigt forskningsprojekt med utgångspunkt i de nya arbetssätten. Den planerade forskningen var designad som en utvärderande studie där *konflikt och försoning* och *Parenting Coordinator* ingick. Avsikten var att analysera och på ett vetenskapligt sätt bedöma om de nya metoderna leder till minskat lidande för barn och ett bättre handläggningsförfarande för socialtjänst och tingsrätt i jämförelse med ordinarie arbetssätt.

Internationella kontakter knöts under projektets gång. Projektet ingick i European Network on Shared Parenting, ett europeiskt nätverk av organisationer från nio länder som arbetade inom fältet familjer och separation som den brittiska organisationen The Centre for Separated Families initierade[17]. FSR övertog samarbetet med förhoppningar om att kunna stärka ett europeiskt samarbete inom fältet.

9. AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Området barn och familjer och svåra skilsmässor är ett angeläget fält att stärka. Projektet fick uppmärksamhet och centrala aktörer inom fältet visades projektet intresse. Att utveckla arbetet med familjer i vårdnadsstrider hade kunnat innebära andra förstärkningar. *Barn i svåra vårdnadsstrider* gjorde på det sätt som beskrivits i denna rapport. Att förstärka på ett sätt ger konsekvenser över hela handläggningsförfarandet, det är därför värdefullt att följa hur dessa förstärkningar fungerar över tid och då de funnit sin form i den svenska kontexten. Ett annat tillvägagångssätt skulle kunna ha varit att undersöka målgruppens behov av stöd och att utgå från studier av barn och föräldrars erfarenheter av nuvarande handläggning och arbetssätt se Andersson & Bagura Arvidsson (2006), Dahlstrand (2004), Eriksson & Näsman (2009), Eriksson (2003), Kaldal (2010), Lundén (2004), Rejmer (2003, 2010, 2011), Ryrstedt (2009a, 2009b), Röbäck & Höijer (2007), Willén (2009) och Öberg (1982, 1992, 2002, 2002) - där särskilt fokus har lagts på genus, våld och barns delaktighet – och utifrån detta introducera eller utarbeta ett målgruppsanpassat handläggningsförfarande

Utvärderingar förankrade i metoderna *konflikt och försoning* och *Parenting Coordinator* syften och vad metoderna specifikt avser att förändra, behövs för att kunna ge tillförlitliga svar på om arbetsätten leder till minskade konflikter och minskat lidande för barnen. Vilka de kort- och långsiktiga effekterna är för barn och föräldrar, behöver bli tydliga. Resultat som sedan kan användas i fortsatt metodutveckling i syfte att bättre kunna möta barns och föräldrars behov i vårdnadskonflikter med avsikten att reducera lidandet och minska risken för känslo- och beteendemässiga störningar hos barnen. Om så inte skulle vara fallet, att ett fortsatt utvecklande kan prioriteras med avsikten att handläggningsförfarandet utvecklas så att konflikterna minskar och barns lidande mildras. Skulle metoderna inte få fortsatt fäste i de tre stadsförvaltningar bör inte det ses som ett

[16] http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/160717
[17] http://www.separatedfamilies.info/

bevis för att metoderna inte har en framtid i Sverige. Att förändra ett handläggningsförfarande är en stor uppgift för tre stadsdelar.

FoU Södertörns satsning gjordes i tät kontakt med projektledaren för *Barn i svåra vårdnadsstrider.* En struktur för fortsatt kontakt och fördjupning av metoderna var etablerad mellan de båda utvecklingsarbetena vid *Barn i svåra vårdnadsstriders* projekttids slut. 6% av landets befolkning bor i området där arbetssätten är i bruk. Det är en stor population som om den följs, betydande resultat kan nås. Det är angeläget att det görs. Det behöver också utredas hur arbetssätten bäst låter sig överföras till Sverige och vilka lagändringar som kan behövas för att bättre möta målgruppens behov. Det kan finnas en fara i att arbetssätt sprids utan att dess verkan är analyserad och kartlagd.

Projektet gick inte vidare med att pröva eller bearbeta screeninginstrument. Det berodde dels på att det krävdes omfattande samarbete med upphovsmakarna, men även på att instrumenten syftade till att kunna erbjuda differentierade insatser beroende på problematik. Generellt verkar det finnas betydligt mindre att erbjuda familjer i Sverige jämfört med jämförbara länder. Det blev tydligt att socialtjänstens arbete med familjer i vårdnadsstrider behövde förstärkas. För att kunna möta målgruppens behov behöver arbetssätten differentiera utifrån konfliktnivå och karaktären av konflikt och barn och föräldrars övriga problematik. Alla föräldrar söker sig inte till tingsrätten eller har behov av en omfattande insats över tid, dvs *konflikt och försoning* och koordinator. Föräldrar och framförallt barns delaktighet behöver stärkas. Program för alienerade barn ledda av psykologer på BUP, tidiga insatser som föräldrakurser som tar fasta på barns behov, individualiserat stöd för barn eller förälder, stöd vid umgänge, familjeterapi eller stöd- eller kristerapi skulle också kunna vara avpassade insatser möjliga att införa. De familjer som utvecklar svårare konflikter har ofta omfattande problematik och att kombinera med insatser utöver insatser inriktade på konflikthantering och förbättrat samarbete, kan vara nödvändigt.

Barnen i vårdnadskonflikter är inte sällan utsatta för våld, höga konfliktnivåer och psykiska påfrestningar. Risk- och skyddsbedömning behöver göras kontinuerligt och för det behövs ett instrument som är avsett för detta.

Konflikt och försoning och koordinator innebar positionsförändringar och en förstärkning av handläggningsprocessen. Då föräldrar vänder sig till tingsrätten får de stöd av en familjerättssekretare för att pröva ut hållbara samarbetsformer. Då boende-, vårdnad och umgänge finns reglerad i en dom eller ett avtal kan en koordinator ge stöd för att få detta att fungera praktiskt och över tid. De två arbetssätten tillsammans med de ordinarie arbetssätten innebär, ett progressivt flödesinriktat handläggningsförfarande där varje arbetssätt i processen har en ökning i intensitet, jämfört med det tidigare arbetssättet i förfarandet. Den stärkta samverkan *konflikt och försoning,* innebär en horisontell samverkan, dvs att rådman och familjerättssekreterare har sina avgränsade uppgifter utifrån yrkesroll.

För att en koordinator ska ha samma mandat som i USA krävs att tingsrätten kan ge koordinatorn mandat att fatta juridiskt bindande beslut. Det kan vara önskvärt, även om erfarenheter i USA och Kanada har visat sig att mandatet kan göra att arbetsalliansen med föräldrarna förändras vilket inte alltid främjade arbetet. (se t ex Hayes 2010) Ett annat sätt kan vara att det är känt för tingsrätten att insatsen finns i en familj. Det skulle kunna

innebära något då föräldrarna vänder sig till tingsrätten under pågående insats. Detta behöver utredas och eventuella lagförslag analyseras.

Då en koordinator arbetar i en familj kan det föra med sig att barnens miljö stabilseras på ett sådant sätt att behandling på barn- och ungdomspsykiatrin kan sättas in.

Att införa metoder utarbetade i ett annat land, var djärvt. Vilka konsekvenser får det att metoder utarbetade i en kontext överförs till en annan? Vad gör det med ett arbetssätt att bearbeta för att få den att fungera i ett annat land? Kan man vara säker på att de verksamma komponenterna finns kvar, eller har det skapats något annat? Kanske är det mer sanningsenligt att säga att *konflikt og forsoning* har fungerat som en inspiration till *konflikt och försoning, Parenting Coordinator* till koordinator. Arbetssätten innebär nya positioner att arbeta utifrån och nya roller, vilket förefaller lovande. Vad det innebär behöver utvärderas och problematiseras. Men det kan också innebära svårigheter att inta olika roller. Familjerättsekretare arbetar mer stöttande och rådgivande i *konflikt och försoning* och lämnar ingen bedömning, i jämförelse med en utredning. En koordinator arbetar inte med behandling vilket en familjebehandlare på öppenvårdsverksamheten ofta gör.

Projektet har betonat att det är riskfyllt för barn att leva i en konflikthärd. Barn ärver mönster av sina föräldrar. Relationsbeteenden och destruktiva sätt att hantera konflikter överförs till barn. Diskussioner har förts om mer tvingande lagstiftning. Skulle ett obligatoriskt avtal om hur boende-, vårdnad-, och umgänge ska organiseras leda till minskat lidande för barnen? Eller obligatorisk medling innan föräldrar kan söka sig till tingsrätten, som i Norge? Skulle lidandet kunna minska för barnen och tingsrätten kan döma föräldrar till att ta emot hjälp eller en insats, tex en koordinator?

Barn i vårdnadsstrider är utsatta barn som riskerar att inte få den hjälp de behöver. Att utveckla socialtjänstens arbete med barn i vårdnadskonflikter är att verka för att uppfylla Barnkonventionens artikel 9, 12 och 19. Det handlar om barns rätt till båda sina föräldrar, rätt att uttrycka sin mening och att vuxna ska lyssna på dem och rätt att inte utsättas för fysisk och psykisk misshandel.

10. LITTERATURLISTA

AFCC Guidelines for Parenting Coordination, The AFCC Task Force on Parenting Coordination May 2005 http://www.afccnet.org/pdfs/AFCCGuidelinesforParentingcoordinationnew.pdf
Allmänna Barnhuset (2001) *Någon måste sätta ner foten… när föräldrar inte kan enas om vårdnad, boende och umgänge* Allmänna Barnhusets konferens 3-5 december 2001. Stockholm: Allmänna Barnhuset
Andersson, G. & Bangura Arvidsson, M. (2006) *Barnet mellan två föräldrar – insatsen kontaktperson i umgängestvister*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Skriftserie 2006:2.
Arnö, Sophie (2008). *Skiljas: barnen berättar*. 1. uppl. Stockholm: Rädda barnen
Baris, M., Coates, C., Duvall, B., Garity,C., Johnson, E., LaCrosse, E. (2001). *Working with High Conflict Families of Divorce: A Guide for Professionals.* New Jersey: Jason Aronson Publishers.
Birnbaum, Rachel & Saini, Michael (2007) *Unraveling The Label of "High Conflict": What Factors Really Count In Separated and Divorced Families? Part 1* Ontario Association of Children's Aid Society Journal Winter 2007 Volume 51:1 p 14-20
Birnbaum, Rachel & Saint, Michael (2007) *A Pilot Study to Establish Reliability and Validity: The Dimensions of Conflict Separated Families: Part II* Ontario Association of Children's Aid Society Journal Spring 2007 Volume 51:2 p 25-31
Coates, C., Deutsch, R., Starnes, H., Sullivan, M.J., & Sydlik, B., (2004). Parenting coordination for high conflict families. *Family Court Review, 42*(2), 246-262.
Dahlstrand, Lotta (2004). Barns deltagande i familjerättsliga processer. Diss. Uppsala: Univ., 2004
Deutsch, R., Coates, C., Fieldstone, L. (2008). Parenting coordination: An emerging role to assist high conflict families. *Innovations in Interventions with High Conflict Families*. Madison, WI: Association of Family and Conciliation Courts (AFCC), 187-221.
Dir. 2011:8 Kommittédirektiv *Tilläggsdirektiv till Översyn av hur ekonomiska stöd till barnfamiljer stödjer samarbete mellan särlevande föräldrar (S 2009:04)* Socialdepartementet,
Dir. 2010:89 Kommittédirektiv Tilläggsdirektiv till Översyn av hur ekonomiska stöd till barnfamiljer stödjer samarbete mellan särlevande föräldrar (S 2009:04) Socialdepartementet,
Dir. 2009:56 Kommittédirektiv Översyn av hur ekonomiska stöd till barnfamiljer stödjer samarbete mellan särlevande föräldrar Socialdepartementet,
Elrod, L. D. (2001) *Reforming the system to protect children in highconflict custody cases.* William Mitchell Law Review, 28.
Eriksson, Maria och Näsman, Elisabet (2009) "Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötanden och barns strategier" i *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 1, 2009, s. 20-37.
Eriksson, Maria (2003). *I skuggan av Pappa: familjerätten och hanteringen av fäders våld*. Diss. Uppsala : Univ., 2004.
Hayes, Sherrill W. (2010) *"More of at street cop than a detective": An analysis of the roles and functions of Parenting Coordinators in North Carolina* FAMILY COURT REVIEW, Vol. 48 No. 4, October 2010 698–709, Association of Family and Conciliation Courts
Henry, W. J., & Mitcham-Smith, M. (2008) *Chronically-conflicted relationship dissolution: Parenting coordination for culturally diverse families.* Journal for the Professional Counselor, 22 (2), 35–48.
Henry, Wilma J, Fieldstone, Linda, and Bohac, Kelly (2009) *Parenting Coordination and Court Relitigation: A Case Study* Family Court Review Volume 47, issue 4, sid 682-697
Hydén, Margareta & Hydén, Lars-Christer (2002). *Samtal om den nya familjen och det eviga föräldrarskapet*. 1. utg. Stockholm: Natur och kultur
Höjer, I. & Röbäck, K. (2007) *Barn i kläm – hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Skriftserie 2007:1.
Johnston, Janet, Roseby, Vivienne & Kuehnle, Kathryne (2009) *In the Name of the Child - A Developmental Approach to Understanding and Helping Children of Conflicted and Violent Divorce* New York: Springer Publishing Company

Kaldal, Anna (2010). *Parallella processer: en rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2010
Kelly, John & Hetherington E. Mavis (2002) *For Better or For Worse: Divorce Reconsidered.* New York: W.W. Norton & Co.
Kelly, J. B. (2002). Psychological and legal interventions for parents and children in custody and access disputes: Current research and practice. *Virginia Journal of Social Policy & the Law*, *10*, 129–163.
Kelly, J. B. (2008). Preparing for the Parenting Coordination role: Training needs for mental health and legal professionals. *Journal of Child Custody, 5* (1/2), 140-159.
Kirkland, Karl, Sullivan, Matthew (2008) *Parenting Coordination (PC) Practice: A survey of experienced professionals* Family Court Review Volume 46, Issue 4, s. 622-636
Koch, Katrin (2008) *Evaluering av saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær* Oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet
Lamb, Michael E. (red.) (1999). *Parenting and child development in "nontraditional" families [Elektronisk resurs]*. Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates, Publishers
Lundén, Karin (2004). *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn*. Diss. Göteborg : Univ., 2004
Ramsey, S. H. (2001). *The wingspread report and action plan: High Conflict custody cases: Reforming the system for children.* Family, Court Review, Volume 39.
Rejmer, Annika (2011), *Medling som alternativ tvistelösning på familjerättens område*. Sociology of Law, Lund University 2011, under tryckning
Rejmer, Annika, Sonander, Anna & Agevall, Charlotte (2010). *Våldsutsatta kvinnor berättar: en utvärdering av projekt Karin*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen
Rejmer, Annika (2003). *Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa.* Lund: Socioologiska institutionen, Lunds universitet
Rooth, Kari (2010) *Kartläggning i Södertälje kommun av 110 barn som var aktuella hos familjerätten 2008/09 och deras kontakter med övriga socialtjänsten* Presentation 15 november 2010, Rädda Barnens nätverksträff för verksamheter som arbetar med barn som upplevt våld i sina familjer
Ross, Timothy (2010) *The Parenting Coordination (PC) Project Implementation and Outcomes Study Report 2010* American Psychological Association
Ryrstedt, Eva (2009a) Samarbetssamtal – leder de till en "sann" överenskommelse för barnets bästa, eller bara en förhandlingslösning? *Svensk Juristtidning* s 821 - 841
Ryrstedt, Eva (2009b) Barnets bästa och vilja i domstol i *Svensk Juristtidning* s 1013 - 1037
Rønbeck, Knut (2008) *Konflikt og forsoning – en evalueringsundersøkelse.* No 139 Oslo: Institutt for psykologi Det samfunnsvitenskaplige fakultet Universitetet i Oslo
Schiratzki, Johanna, *Vårdnad och vårdnadstvister: [Custody and custody disputes]*, Norstedts juridik, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1997
Schiratzki, Johanna (2008). *Mamma och pappa inför rätta*. Uppsala: Iustus
Singer, Anna (2000). *Föräldraskap i rättslig belysning*. Diss. Uppsala : Univ
Singer, Anna (2010) *Vårdnadstvister och barnets bästa – En studie av alternativa modeller för konfliktlösning på familjerättens område.* Under tryckning.
Socialstyrelsen (2003) *Vårdnad, boende och umgänge. Stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*. Stockholm: Socialstyrelsen
Stewart, James W (2000) *Symptoms of Emotional Damage to Children of High-Conflict Divorce* in The Child Custody Book: How to Protect Your Children and Win Your Case. Atascadero: Impact Publishers Inc
Sullivan, Matthew J. (2004*) Ethical, legal, and professional practice issues involved in acting as a psychologist parent coordinator in child custody cases.* Family Court Review, Vol 42 No 4, July 2004 576-582
Vic, M. H. & Backerman, R. (1996). *Mediation/arbitration: Surveys of professionals and clients.* Paper presented at the Boulder Interdisciplinary Committee on Child Custody, Boulder, CO.
Willén, H. (2009) *Föräldrarelationen efter skilsmässa: Negativa känslor och affektreglering.* Psykologtidningen nr 3/09.

Ängarne-Lindberg T, Wadsby M, Berterö C. *Young adults with childhood experience of divorce: disappointment and contentment.* Journal of Divorce and Remarriage. 2009; 50(3):172-184
Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (1982) *Kristerapi vid vårdnadsstrider* Stockholm: A&W
Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (1992). *Pappa, se mig: om förnekade barn och maktlösa fäder*. Stockholm: Gothia
Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (2000). *Skiljas - men inte från barnen*. 3., omarb. uppl. Stockholm: Natur och kultur
Öberg, Gunnar & Öberg, Bente (2002). *Vuxna skilsmässobarn berättar*. Stockholm: Prisma

10.1 Internet

www.cafcass.gov.uk
www.separatedfamilies.info
www.makalosa.org
www.pappa-barn.se
www.divorceandchildren.com
www.pro-contact.org.uk
http://www.fou-sodertorn.se/index.php?id=234
http://www.modum-bad.no/fortsatt_forelder/cms/171

10.2 Bilagor

1. Arbetsmodell för screening
2. Riktlinjer för en koordinator
3. Flödesschema vid *konflikt och försoning*
4. Brev till föräldrar med ombud
5. Utdrag ur Knut Rønbecks avhandling
6. Förslag på uppdrag för en familjerättssekreterare i *konflikt och försoning*
7. Broschyr insatsen koordinator

Bilaga 1

Arbetsmodell för screening *konflikt och försoning*

1. Barn och/eller förälder behöver skydd – modellen ska inte användas.
2. Stämmer tre eller fler av påståenden in som återfinns under de två rubrikerna **Riskfaktorer** och **Uppgifter finns om** innebär det att modellen kan användas.

Riskfaktorer:
Tidigare domar
Längre kontakt med socialtjänsten
Flera och täta byten av ombud
Upprepade rättegångar i vårdnadstvister
Omfattande material i målet
Förhindrande av umgänge

Uppgifter finns om:
Svår konflikt mellan parterna
Längre dokumenterad psykisk ohälsa såsom depression, aggressivt beteende
Psykiatrisk diagnos
Missbruk
Att parterna är väldigt olika varandra i t ex ålder, kultur, värdegrund
Svartmålning av den andre föräldern
Oförmåga att skilja barnets behov från de egna
Rigida och oflexibla sätt att se på relationer och barns utveckling
Hög nivå av verbal och fysisk aggressivitet
Oförmåga att hålla barnen utanför konflikter
Undanhållande av barnet från den andre föräldern
Flertal negativa livshändelser under kort tid

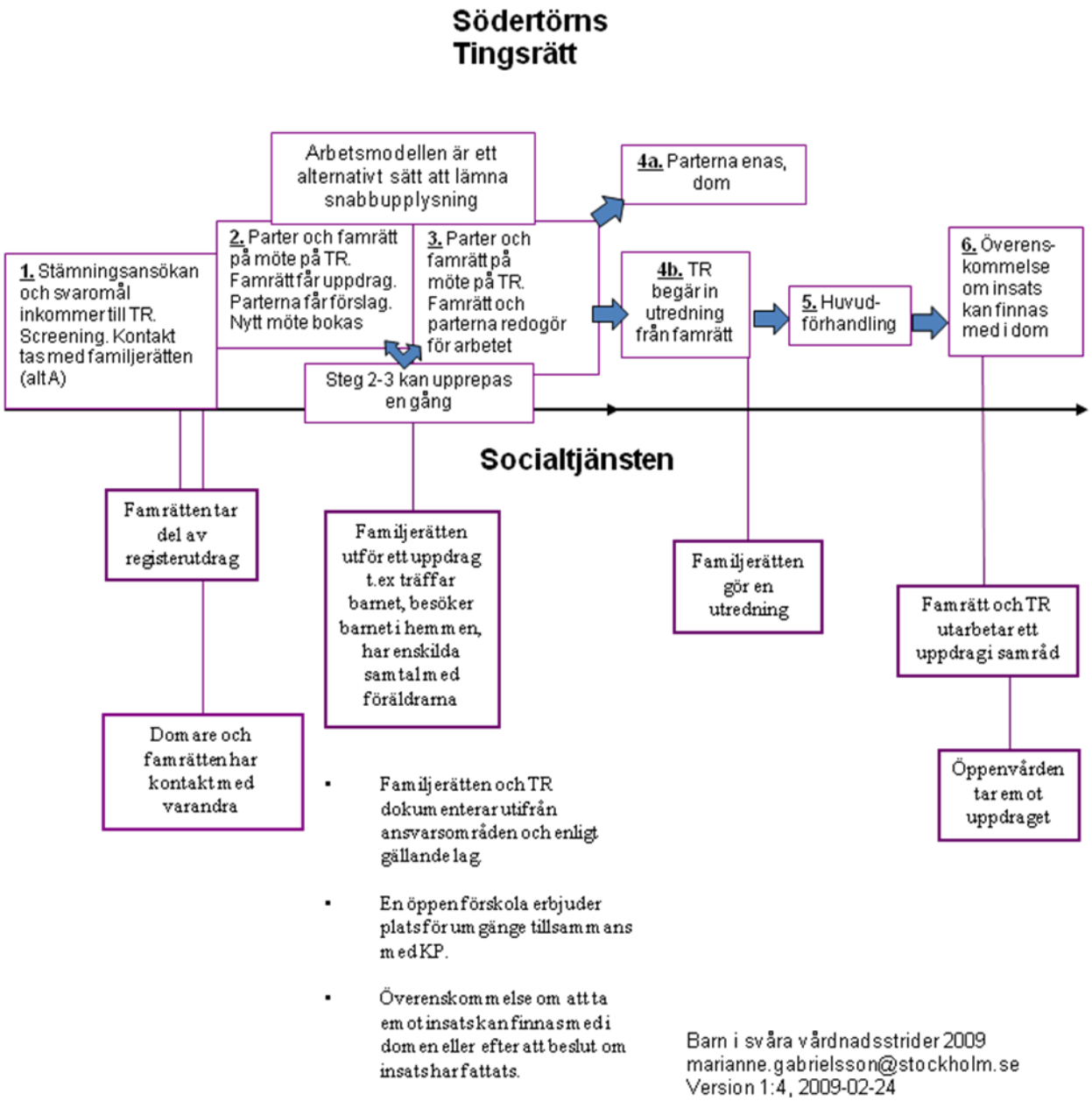
Bilaga 2

Tolv riktlinjer för en koordinator (AFCC 2005)[18]

1. Socionom med påbyggnad eller motsvarande kunskaper.
2. Opartisk
3. Arbetar ej vid risk för intressekonflikter
4. Intar ej flera roller i förhållande till föräldrar och barn
5. Koordinatorn har inte tystnadsplikt gentemot föräldrar. Anmälningsplikt.
6. Arbetar med att minska skadliga konflikter och ser till barnets bästa.
7. Behovsprövat bistånd från Socialtjänsten. (I USA efter domslut eller föräldrars beslut)
8. Koordinatorn skall informera om sin roll och vilket arbete som denne gör samt få samtycke från föräldrarna till detta.
9. – (kostnader, utgår i Sverige)
10. Koordinatorn har rätt att inhämta information som rör familjen och som främjar koordinatorns arbete. Det innefattar rätten att ta kontakt med professionella och viktiga andra.
11. Koordinatorn arbetar för att hitta lösningar på konflikter. Då dessa vägar är uttömda lämnar koordinatorn en rekommendation samt en motivering.
12. – (etiska förhållningsregler vid annonsering av tjänsten koordinator, utgår)

[18] http://www.afccnet.org/pdfs/AFCC2GuidelinesforParentingcoordination2.pdf

Bilaga 3 - Flödesschema *konflikt och försoning*

Bilaga 4

Info till föräldrar och ombud – utskick från Södertörns Tingsrätt – arbetsmaterial

Vid tingsrätten pågår i samarbete med bl.a. familjerätten i Skärholmens Stadsdelsförvaltning ett projekt i familjemål med avsikt att uppnå varaktiga lösningar på konflikter i fråga om vårdnad, boende och umgänge för barnets bästa. Vid den muntliga förberedelsen inställer sig då en erfaren familjerättssekreterare som tillsammans med ordföranden försöker hjälpa parterna att träffa en tillfällig överenskommelse. Målet sätts sedan ut till ett nytt sammanträde. Under tiden fram till det gäller överenskommelsen. Familjerättssekreteraren bokar även in möten under tiden med parterna, var för sig och tillsammans för att arbeta fram en varaktig lösning. Även barnen kan vara närvarande vid vissa av dessa möten. Vid nästa sammanträde redogör familjerättssekreteraren för resultatet. Om man fortfarande inte är överens kan man få anstånd ytterligare en gång och ett nytt sammanträde sätts ut. Meningen är även att parterna under denna tid kan söka stöd hos familjerättssekreteraren om konflikter uppstår. Om parterna inte kan enas övergår målet till en traditionell handläggning.

Tingsrätten anser att detta mål skulle kunna vara lämpligt att handläggas i projektet och kommer att kalla en familjerättssekreterare till den muntliga förberedelsen.

Om ni har några frågor om projektet eller har invändningar mot handläggningen är ni välkomna att kontakta mig.

Bilaga 5

Valda delar av Knut Rønbecks avhandling – sammanfattad och översatt av Marianne Gabrielsson

2008 kom Knut Rønbecks avhandling *Konflikt og forsoning – en evalueringsundersøkelse*. Här har undersökts vad det är som gör metoden verksam och vilka uppgifter som ligger hos domare, sakkunnig och advokat.

Det verksamma i metoden
Samtalet förs med sikte att omformulera konflikten till att det finns problem som behöver lösas. Konflikt skapar konkurrens och parterna ställs mot varandra. Problem är något som båda har gemensamt och där bägge har som mål att hitta en väg igenom. Det skapar en samarbetsinriktad inställning och öppnar för lösningar som kan ge bägge parter fördelar och skapar en upplevelse av att vinna. Att gå från konkurrens till att kunna erkänna vad den andre kan bidra med. Alla deltagare i *Konflikt och försoning* bidrar med lösningsfokuserade idéer och har det gemensamma fokuset att barnet ska få sina behov tillgodosedda.

Det krävs en lugn miljö för att lösningar ska kunna arbetas fram. Genom en strukturerad process kan lösningar prövas ut. De kan öppna för nya erfarenheter som kan korrigera fastlåsta positioner. Här finns möjlighet för föräldrarna att få erfarenheter av att kunna samarbeta, vilket kan leda till en positiv utveckling. Medlingsmetoden är en försoningsprocess och här ingår att föräldrarna ska kunna försonas med varandras olikheter. Det betonas att den bästa lösningen är det som föräldrarna kommer överens om.

Där det finns konflikter lyfts dessa fram och erkänns. Har det funnits våld, övergrepp och trakasserier benämns detta. I Indre Follo tingsrätt har man arbetat med modellen i alla mål, ibland har det funnits vakter i rättssalen.

Att invänta föräldrarnas mogenhet att ta emot lösningar är avgörande för att överenskommelserna ska bli varaktiga. Ofta kan såväl den sakkunnige som domaren se möjliga lösningar men det är av stor vikt att föräldrarna ges utrymme att nå lösningar i ett tempo som är grundad hos dem, annars riskerar parterna att snart återvända till domstol. Här ingår att kunna se skillnad på reell och formell enighet.

En uppgift för den sakkunnige och domaren tillsammans är att bedöma när ”nok är nok”, att ta ställning för när medling inte är ett fruktbart sätt och avsluta.

Domarens roll
Domaren är ordförande och informerar om mötets syfte och form. Det innebär att vara tydlig med vilka uppgifter och roller aktörerna i medlingsmetoden har. Domaren hjälper parterna att koncentrera sig på barnets intressen och hur det framtida föräldraskapet ska organiseras. Domaren klargör vad som är ett realistiskt förhandlingsutrymme, vad som är möjligt att fatta beslut om.

Domarens uppgifter är att koordinera rollerna, styra vilka teman som ska tas upp och värdera lösningar. Här ligger också ansvaret för att det mellan rättsmötena sker en stegvis utprövning av nya lösningar.

Den sakkunniges roll
Den sakkunnige står för realitetsorientering, den lyfter fram vad som är fakta i det som parterna berättar. Det kan handla om bostad, arbetssituation och nätverk. Den förmedlar kunskap om barn, kris och hur fungerande avtal mellan skilda föräldrar kan se ut. Att vara sakkunnig innebär att ha en normerande uppgift och uttala sig om vad som är bra och inte bra. Här ingår att förklara hur destruktiv en olöst situation med konflikter mellan föräldrar är för barnen. Den sakkunnige är en container och finns mellan parterna och härbärgerar affekter.

Den sakkunnige behöver få information om barnets utvecklings- och anknytningshistorik. Den tar del av eventuella svårigheter i utvecklingen som kan kopplas till centrala händelser i barnets liv och förmedlar detta till föräldrarna. Erfarenheter visar att när den sakkunnige har tagit del av barnets specifika utveckling och även visar att den har generell kunskap om barn, då brukar parterna kunna känna tillit till den sakkunnige som rådgivare.

En sakkunnig har dubbla roller och är rådgivare för såväl domare som föräldrar. Föräldrarna kan vända sig till den sakkunnige och få råd. Den sakkunnige ger råd till rätten om möjliga lösningar i de fall där föräldrarna inte föreslår lösningar. Det är möjligt genom att den sakkunnige tar barnets parti. Att dokumentationen är sparsam gör att upplevelsen av den sakkunniges dubbla roller inte uppfattas som problematisk. Den sakkunnige gör enbart arbetsanteckningar. Det handlar om att finnas med för föräldrarna och tydliggöra föräldrarnas förslag på lösningar. Det kan innebära att stärka den röst som är svagare.

Såväl i samtalsrummet med domaren och i möten mellan tingsrättsförhandlingen tar den sakkunnige del av föräldrarnas bild av barnen. Här kan olikheter och likheter leda processen framåt. Uppmärksamhet fästs vid var bilderna överensstämmer och var föräldrarnas bilder skiljer sig åt. Alltför stora skillnader kan vara ett tecken på att *Konflikt och försoning* inte kan vara till hjälp för parterna.

Ombudens roll
Advokaten arbetar utifrån det gemensamma fokuset att barn behöver föräldrar som kan samarbeta och att det är skadligt för barn att leva mellan föräldrar som strider. Eftersom ombudet har kännedom om sin part är det dennes uppgift att stödja och vara uppmärksam på när känsliga teman för parten tas upp, detta för att kunna skapa ett så gynnsamt samarbetsklimat som möjligt. Advokaten har en uppgift att stötta parten att gå från konfliktfokus till att kunna erkänna att den andre parten har synpunkter som bör tillvaratas. Advokaten ska representera partens rationella sida i förhandlingarna.

Bilaga 6

Förslag på uppdrag för en familjerättssekreterare mellan möten på tingsrätten

- Träffa barnen i respektive hem med föräldrar.
- Observation
- Samtal med barn.
- Samarbetssamtal.
- Individuella samtal med föräldrar inför samarbetssamtal.
- Intervjua skola/förskola.
- Bjuda in föräldrar tillsammans med stödpersoner till samtal. Personen som bjuds in ska föräldern välja utifrån att den ska kunna hjälpa barnet att få tillgång till båda föräldrarna.
- Familjesamtal.
- Nätverk. Träffa viktiga andra vuxna, t ex mor- och farföräldrar.
- Nätverksmöte – vid behov använda sig av stadsdelsförvaltningens resurser för att hålla i mötet.
- Huddinges film om barn och skilsmässa ”Barn ska bli hela människor”.
- Föräldern rekommenderas ta emot stöd från familjebehandlare.
- Barn erbjuds plats i stödgrupp Skilda Världar.
- Konsultera BUP, generellt eller för det specifika barnet.
- Verktyg från koordinator – kommunikation genom familjerättare. Ge rekommendationer, mfl.
- Föräldrar i direkthandledning med extern handledare. Forum för reflektion och hjälp att se från flera håll. Följs sedan upp med enskilda samtal med bägge föräldrar. Ger bra balans mellan föräldrar, inga vinnare och inga förlorare.

Bilaga 7

KOORDINATORN –
skyddar barnen och reglerar föräldrarnas konflikter

KOORDINATORN HJÄLPER FÖRÄLDRAR ATT

- Minska konflikter
- Stärka föräldrars förmåga att samarbeta och/eller vara förälder på varsitt håll.
- Arbeta från en parrelation till en föräldrarelation.
- Arbeta fram en fungerande vardagsstruktur för barnen.

KOORDINATORN HJÄLPER FÖRÄLDRAR GÖRA ÖVERENSKOMMELSER UTIFRÅN BARNETS BEHOV; t.ex

- Mindre förändringar och förtydliganden av avtal, t.ex. vid resor, lov, storhelger och födelsedagar.
- Överlämningar, hämtning/lämning, när, var, vem och på vilket sätt.
- Uppfostringsfrågor och regler.
- Skola och dagis, val av skola, kollo, läger, tillval i skola.
- Barnens saker, utrustning och kläder.
- Kommunikation mellan föräldrar som gäller barnen.
- Kom. mellan förälder och barn när barnet är hos den andre föräldern.
- Kontakt med andra viktiga vuxna samt utökad familj

DETTA BEHÖVER BARN AV SINA FÖRÄLDRAR

- En stabil och varm relation till båda sina föräldrar.
- Föräldrar som är engagerade och ger stöd.
- Uppmuntran i vardagen och i skolarbetet.
- Förväntningar ställda på en rimlig nivå.
- En förutsägbar relation.

DETTA ÄR SKADLIGT FÖR BARN

- Konflikter föräldrarna emellan är skadliga för barnen.
- Riktigt intensiva konflikter mer skadligt än hur ofta.
- Fokus på konflikten.
- Att bli indragen i föräldrarnas konflikt;
    - Budbärare.
    - Bära hemligheter.
    - Dölja känslor.
    - Närgångna frågor om den andra föräldern.
    - Höra nedvärderande kommentarer om den andra föräldern.

ARBETSOMRÅDEN FÖR EN KOORDINATOR

UTREDNING

- Tar del av utredningar
- Lär känna familjen och familjens sätt att kommunicera.
- Föräldraförmågor och brister.
- Förmåga och brister i samarbetet mellan föräldrarna.
- Barnets behov över tid. I vissa fall träffa barnet.

UTBILDNING

- Barns kort- och långsiktiga behov.
- Effekter av konflikter och skilsmässa på barn.
- Strategier för samarbete.
- Parrelation vs föräldrarelation.
- Konflikthantering och kommunikation.

KOORDINATION

- Familjemedlemmar och viktiga andra vuxna.
- Fungera som länk mellan professionella som har kontakt med familjen t.ex skola, BUP, BVC och läkare.

KONFLIKTHANTERING

- Hjälp med att få avtal och överenskommelser att fungera; tolkning och omarbetning.
- Medla mellan föräldrarna.
- Underlätta konstruktiv kommunikation.
- Koordinatorn kan komma med rekommendationer gällande barnen om föräldrarna inte kan komma överens.

GRUNDREGLER

- *En koordinator är opartisk.*
- *Fokus på lösningar i nuet och framåt.*
- *Alla får komma till tals.*
- *Fokus ligger på barnets bästa.*

II. UPPFÖLJNING AV PROJEKTET BARN I SVÅRA VÅRDNADSSTRIDER

Inledning

År 2008 påbörjades ett länsstyrelsefinansierat projekt med syfte att införa nya arbetsmetoder när det gäller barn i svåra vårdnadsstrider. Som en del av projektet har även ingått en uppföljning vilken genomfördes under hösten 2010, under projektets slutfas. Projektet omfattar tre stadsdelsförvaltningar i Stockholm: Hägersten/Liljeholmen, Skärholmen och Älvsjö.

Syftet med uppföljningen har dels varit att ta reda på hur de yrkesverksamma inom socialtjänsten uppfattat det nya arbetssättet och dels hur berörda föräldrar uppfattat insatserna *konflikt och försoning* samt *koordinator*[19]. Med yrkesverksamma menas familjerättsekreterare, familjebehandlare och socialsekreterare. Uppföljningen omfattar således inte yrkesverksamma inom tingsrätten.

De **datainsamlingsmetoder** som använts har dels varit intervjuer och dels enkäter. Intervjuerna hade karaktären av samtal, det vill säga vad som inom kvalitativ metod brukar benämnas halvstrukturerade intervjuer bestående av ett antal frågeområden med utrymme för individuella utvikningar för varje respondent (Kvale & Brinkmann 2009). Enkäterna bestod av både fasta svarsalternativ och öppna svar.

När det gäller *uppföljningen av de yrkesverksammas* erfarenheter genomfördes intervjuer, dels med närmast berörda, de som arbetat med konflikt och försoning och som koordinatorer, och dels med familjerättssekreterare som *inte* arbetat med konflikt och försoning. Att även intervjua personer som *inte* arbetar efter modellen ger en möjlighet att även belysa en annan sida av projektet. Slutligen intervjuades socialsekreterare som varit involverade i koordinatorsärenden. Sammantaget har intervjuer genomförts med sex familjerättsekreterare (varav tre arbetat med konflikt och försoning), tre koordinatorer (det vill säga samtliga familjebehandlare som arbetat som koordinatorer) samt de tre socialsekreterare som vid uppföljningstillfället hade erfarenhet av koordinatorsuppdraget. Denna del av uppföljningen har genomförts inom samtliga tre stadsdelar.

Ytterligare en uppföljning av de yrkesverksammas erfarenheter av projektet har genomförts vid Hägersten/Liljeholmens stadsdelsförvaltning. Då projektet innefattat en utbildning riktat till samtliga socialsekreterare vid barn- och ungdomsenheten samt familjebehandlare, tillfrågades dessa om projektets eventuella betydelse för deras arbete. Detta gjordes genom en enkät.

[19] Den nya arbetsmodellen inom familjerätten benämns *konflikt och försoning.* I texten används kortfattat ”konflikt & försoning” med betydelsen *arbetsmodellen/arbetssättet* konflikt och försoning. För beskrivning av båda arbetssätten – se slutrapport.

Föräldrarnas upplevelse av insatsen koordinator respektive konflikt & försoning skulle fångas via en enkät med både öppna och slutna svar. Koordinatorer och familjerättssekreterare delade ut enkäterna till föräldrarna efter tre månaders kontakt. Svarsfrekvensen var låg. Tingsrätten gjorde då ett gemensamt utskick till samtliga föräldrar (30 personer) vilket medförde att ytterligare några svarade – med den samtidiga innebörden att vissa föräldrar svarat på enkäten betydligt senare än efter tre månader. *När* i processen föräldrarna svarat vet vi alltså inte.

Av de 30 personer med erfarenhet av konflikt & försoning svarade 9 personer på enkäten, av de 10 personer med erfarenhet av koordinator svarade endast två. En kompletteringsintervju genomfördes med en förälder med koordinatorserfarenhet för att få lite mera ”kött på benen” och en uppfattning om vad som eventuellt hade varit till hjälp.

Bortfallet är således stort och vi kan inte dra några slutsatser om hur många av samtliga föräldrar som tycker si eller så. Vi vet inte vilka som inte svarat. Däremot vet vi hur det ser ut bland 11 föräldrar som svarat och när det gäller de öppna frågorna, när föräldrarna själva fått formulera sig, är svaren i sig intressanta oavsett hur många som svarar: vilka lärdomar kan vi dra av de synpunkter som kommer fram?

En av utgångspunkterna för uppföljningen var densamma som den som gjorde att projektet överhuvudtaget kom till stånd: den frustration och även hjälplöshet som de professionella många gånger upplevde i förhållande till dessa ärenden och då särskilt i förhållande till barnen.

I projektets begynnelse besvarade familjerättssekreterare, socialsekreterare i barn- och ungdomsgrupper och familjebehandlare, en öppen enkät som bestod av två delar: att beskriva vilka svårigheter och problem man upplevde i arbetet med barn i svåra vårdnadsstrider, respektive vilka eventuella fördelar som fanns med dåvarande arbetssätt. De svårigheter och problem som utkristalliserades formulerades på följande sätt:

Barnet försvinner i konflikten

Bristande resurser för att hjälpa barnen

Bristande sanktioneringsmöjligheter

Avsaknad av redskap för samtal med barn i svåra situationer

Svårigheter att få en bild av hur barnet känner det

Svårigheter att få en rättvisande bild av situationen, komma fram till en riktig slutsats och beskriva denna slutsats för tingsrätten.

Svårigheter att hitta en öppning i konflikten

Svårigheter att få föräldrarna att se barnens behov

Svårigheter att hålla en struktur – föräldrarnas känslor tar överhanden

I nästa avsnitt presenteras resultatet av uppföljningen.

Resultat

Resultatet kommer att presenteras på följande sätt: Först presenteras arbetsmetoden konflikt & försoning utifrån dels *de yrkesverksammas* och dels *föräldrarnas* perspektiv. Därefter presenteras koordinatorsuppdraget på samma sätt. Slutligen redovisas resultatet av den enkätundersökning som riktats till samtliga socialsekretare och familjebehandlare.

Konflikt & försoning – familjerättssekreterarna

De synpunkter och tankar om det nya arbetssättet som framkom i intervjuerna presenteras nedan utifrån följande teman: övergripande inställning till projektet, samarbetet med tingsrätten, ökad flexibilitet och barnet i centrum. Slutligen redovisas aspekter med anknytning till arbetsförhållanden.

Övergripande inställning

Bland familjerättssekreterarna kan man se tre kategorier när det gäller inställningen till det nya arbetssättet:

- *Entusiasten*
- *Den ambivalenta*
- *Skeptikern*

(Entusiasterna och de ambivalenta har erfarenhet av att arbeta med modellen, skeptikerna har det inte)

De entusiastiska familjerättssekreterarna menar att det nya arbetssättet innebär en rad fördelar: - *Det är meningsfullt, det är givande, lärorikt. Det är roligt.*

De ambivalenta är i grunden positiva till arbetssättet men menar att det är svårt att göra sig hörd i tingsrätten och på det sättet bidra med sina kunskaper och barnperspektivet.

Skeptikerna är kritiska till arbetssättet främst av två skäl: man är relativt ny i arbetet och vill lära sig det ordinarie jobbet först och främst, samt att ”… domstolen är inte min arena”. Skeptikern hyser dessutom farhågor att det nya arbetssättet leder till för snabba beslut och att det tvingar fram överenskommelser.

När resultatet redovisas nedan är det utifrån entusiasterna och de ambivalenta, det vill säga de som har erfarenhet av att ha arbetat med projektet – skeptikernas synpunkter kommer att fångas upp i diskussionen på slutet.

Samarbetet med tingsrätten

Själva grundprincipen för det nya arbetssättet innefattar ett tätt samarbete mellan socialtjänst och tingsrätt. Detta ser entusiasterna som helt avgörande för ett nytt verkningsfullt sätt att arbeta på. Samarbetet beskrivs ha flera innebörder:

- Tidigt inträde i processen & platsens betydelse
- Ökad kunskap
- Strukturens betydelse
- Tydlig målstyrningen

Tidigt inträde i processen & platsens betydelse
Samarbetet med tingsrätten upplevs av de positivt inställda som mycket meningsfullt. Ett skäl till detta är att familjerättsekreteraren *kommer in i ett mycket tidigare stadium i processen* jämfört med tidigare. *Och* att den första kontakten äger rum i tingsrätten. Så här säger en familjerättssekreterare:

IP: Man befinner sig ju i tingsrätten på en första muntlig förberedelse och samarbetet med rådmannen är väldigt bra. Vi respekterar varandras olika fackkunskaper. Föräldrarna är nervösa när de kommer dit och det känns bra för mig att sitta där och delta och inbjuda föräldrarna till att arbeta med mig. Jag erbjuder min hjälp.

Det känns helt enkelt bra, menar en intervjuperson, att vara närvarande i domstolen och inbjuda föräldrarna till att arbeta tillsammans med henne: ”Jag erbjuder min hjälp.”

Ökad kunskap
Familjerättssekreterarna – både de entusiastiska och de ambivalenta – menar att det är bra att de fått ökad kunskap om hur tingsrätten arbetar och tänker och att detta även fått betydelse i vanliga vårdnadsutredningar. Som någon säger: ”Jag kommer att vässa pennan i vårdnadsutredningar framöver” – med innebörden att ännu tydligare framhålla barnet och barnets behov.

Strukturens betydelse
Entusiasterna pekar också på strukturens betydelse; ”mixen” mellan det juridiskt ”stränga” och det sociala arbetets ”mjukare” innehåll.

IP: Det [Konflikt och Försoning] beskrivs ju bäst i relation till tidigare arbetssätt. Den här ramen som tingsrätten ger, den är ju en sträng ram, samtidigt som samtalet som förs i tingsrätten är väldigt mjukt och den kombinationen är bra. Och de samtal som jag för är också mjuka så att säga. Och det är den här mixen av att det här är allvar och vi ska göra ett jobb här och jobbet är att vi ska komma överens och vi får hjälp att komma överens. Och tingsrätten följer oss och vi ska redovisa det här för tingsrätten. (…) Det är mixen som är effektfull.

Strukturen beskrivs alltså som ”sträng” – det rör sig om tingsrättens juridiska maktbefogenheter och maktspråk. Och det är just detta som är det effektiva: tingsrättens maktspråk i kombination med den ”mjukvara” som socialtjänsten står för. I vårdnadsutredningar är det vattentäta skott mellan socialtjänst och tingsrätt, menar man. Det finns inte någon kommunikation eller något samarbete under utredningens gång. Graden av samarbete har alltså kraftigt förhöjts.

Tydlig målstyrning
Med målstyrning menas vikten av en målinriktad, fortskridande process med vissa anhalter som kräver en redovisning av vad man kommit fram till, det vill säga någon form av resultat. Att familjerätten, efter första träffen i tingsrätten, skall fortsätta att redovisa inför tingsrätten om vad man kommit fram till tillsammans med föräldrarna, menar man har avgörande betydelse för ett konstruktivt arbete och en snabbare process.

IP: Det är bra att det är inom ramen för tingsrätten. Det ger en tyngd åt det hela, en trygghet: tingsrätten och socialtjänsten jobbar ihop åt samma mål och föräldrarna vet att till ett visst datum ska jag gå tillbaka till tingsrätten med föräldrarna och redovisa för tingsrätten vad jag arbetat med, vad jag har för reflektioner i varje ärende.

Alla har inte samma erfarenheter av samarbetet med tingsrätten. De ambivalenta menar istället att det kan vara svårt att göra sig hörd i tingsrätten, att kunskapen om barn och relationer inte efterfrågas. Problemet kan beskrivas så här:

IP: Vi som är socionomer har ett synsätt som inte finns i domstolen och på något sätt så är det domstolen som bestämmer. Det är ju så det är. Och där handlar det om brott och straff, rätt och fel, de här banorna som vi inte är vana att tänka i. Vi är ju vana att försöka förmedla till föräldrar att det inte finns något som är rätt eller fel utan man pratar i andra termer. Och då krävs det ganska mycket av oss för att vi ska kunna göra barnets röst hörd i domstolen och man får vara ganska så ”på”.

Samtidigt är även de ambivalenta positiva till själva målstyrningen: *Just det här att vi gör upp vad som ska hända inför nästa möte, vi kan ju skynda på den processen, och att föräldrarna lättare kan gå med på olika saker. Det kan vara bra, i projektet.*

Vad är då förutsättningarna för ett konstruktivt samarbete? För att det skall bli en bra arbetsmetod är man – både de entusiastiska och de mer ambivalenta – enig om att det måste finnas *förtroende och respekt för varandras kunskaper.*

IP: Det bygger på förtroende mellan mig som socialtjänsteman och domarna. Det är väldigt verksamt, det är förutsättningen och det har jag väldigt god erfarenhet av. Att man har respekt för varandras olika fackområden.

Sammanfattningsvis: Erfarenheterna från domstolssamarbetet skiljer sig åt. Medan vissa familjerättssekreterare erfarit att de fått möjlighet att bidra med sitt yrkeskunnande och framhålla barnets perspektiv i tingsrätten, finns andra röster som

menar att de inte fått tillräcklig respekt för sitt yrkeskunnande – och därmed har de inte heller kunnat förmedla barnets behov.

Övriga betydelser

Vad innebär då det nya arbetssättet för övrigt, jämfört med hur man arbetat traditionellt? De som intervjuats har, som tidigare nämnts, reflekterat över den nya arbetsmodellen i förhållande till svårigheter och problem inom ramen för ett mer traditionellt arbetssätt.

Ökad flexibilitet

Ett uttryck som återkommer bland dem som är entusiastiska över det nya arbetssättet jämfört med det traditionella är ökad flexibilitet.

IP:[I det traditionella arbetssättet] är man ju låst i sitt utredningsuppdrag. Då ska det göras en utredning och det ska skrivas och så vidare. I det här arbetssättet är man mycket friare att kunna göra de insatser som man tycker är relevanta för varje ärende. Det är en mer avspänd kontakt, en mer personlig kontakt än när jag är enbart i rollen som utredare. Man kan vara mer flexibel. Pröva olika metoder och arbetssätt.

När en av de intervjuade skall ge ett exempel på flexibilitet enligt nya modellen, är en påtaglig förändring jämfört med tidigare, att hon i stor utsträckning pratar med föräldrarna *var för sig.*

IP: Tanken är att man ska få föräldrarna att komma överens. (…) Jag har använt tiden åt att lära känna föräldrarna, jag lär känna den föräldern i egna möten och jag lär känna den andra föräldern i egna möten. Sen så säljer jag in den idén som jag tycker att jag kan använda hos mamma för att närma sig en lösning på det hela och den idé som jag tycker jag kan hämta från pappan som kan närma sig en lösning, och så säljer jag in det hos respektive förälder hos den andre föräldern. Och talar väl om paret. Jag talar väl om mamman inför pappan och om pappan inför mamman. (…). Och det mandatet att säga såna saker, det har man bara om man känner dem. Och om de tycker att jag känner dom. Och det är mycket lättare att lära känna någon när man sitter en och en, åtminstone ger det en känsla av att jag lyssnar på dig… (…)Domaren kan peka med hela handen, men familjerättsekreteraren kan inte göra det. Den relationen eller det mandatet bygger helt på att föräldrarna tycker att ja men du känner ju situationen, du känner ju oss. Det bygger på ett förtroende. Något annat mandat har vi inte.

Det har - i och för sig - funnits möjlighet inom ramen för samarbetssamtal att göra på samma sätt, men intervjupersonen menar att det inte funnits utrymme till det – att det är något som kanske också kommer till stånd för att det är inom ramen för ett projekt.

Vidare menade man, innan projektet startade, att det är *svårt att få en rättvis bild av situationen* vid vanliga vårdnadsutredningar. Gör den nya arbetsmodellen någon skillnad i det avseendet? Ja, menar en entusiastisk familjerättssekreterare, på det sättet att man kan arbeta mer flexibelt:

IP: Man är friare och man kan boka in fler möten.

På det sättet menar man att möjligheten att sätta sig in i och få ökad kunskap om den konfliktfyllda situationen också ökar.

Ett mer ambivalent förhållningssätt till arbetsmodellen pekar på att det redan inom ramen för det traditionella arbetssättet finns relativt stor frihet att lägga upp arbetet, hur och vilka man skall träffa och så vidare.

IP: Jag lägger alltid tillbaka det på föräldrarna eftersom det är de som en gång har begärt den här utredningen. Till dem kan man säga: ni kan när som helst avbryta den här processen och komma överens istället. Så jag har ju gjort om många vårdnadsutredningar till samarbetssamtal och skrivit avtal istället. Så den friheten har man ju även inom en vårdnadsutrednings ram. Under förutsättning att det är något så när vettiga föräldrar, så funkar ju det.

Man får i detta sammanhang komma ihåg att de intervjuade kommer från olika arbetsplatser och att de därmed har olika referenspunkter när de jämför det ”gamla” arbetssättet med det nya.

Barnet i centrum
Vad innebär då det nya arbetssättet i förhållande till tanken om att barnets behov skall vara i centrum för diskussionerna och besluten?

En svårighet i vårdnadsutredningar, menade familjerättssekreterare innan projektet startade, är att behålla barnperspektivet, att arbetsprocessen inte alltid dominerats av vad som brukar kallas ”barnets bästa”. Ett problem i detta sammanhang är att vårdnadsutredningen avspeglar att det handlar om en *strid som skall vinnas* och det gäller för föräldrarna att bevisa att han eller hon är bättre än den andra.

IP: Per automatik blir det så när man ska beskriva den andre förälderns fel och brister, vilket man gör i en vårdnadsutredning, inte för att jag som utredare ber om det särskilt utan för att det handlar om att vinna någonstans, per automatik blir det så att barnet får mindre plats. Det kanske är i fokus men det får i alla fall mindre plats. För föräldrarna tar mer plats när de ska beskriva varandras fel och brister och kämpa - och en strid ska vinnas.

Konflikt & försoning har en annan utgångspunkt, menar de entusiastiska familjerättssekreterarna. Det är ingen strid som skall vinnas där den ena föräldern skall koras som bäst lämpad; det är ett gemensamt projekt med målsättningen att *komma överens* - när det gäller barnet.

IP: Det ligger ju också i sakens natur att när man sitter som en arbetsgrupp – sakkunniga, föräldrarna, rådmannen – det ligger i sakens natur: nu är det barnet som gäller och nu ska vi hitta den bästa lösningen för [ert barn].

I en utredning skall föräldrarna berätta vad de anser blir bäst för barnet när det gäller vårdnad, boende och umgänge. Då drar de ju fram allt som de tycker att den andra föräldern gör fel, menar man. Det nya arbetssättet skapar ett annat fokus; man koncentrerar sig på det föräldrarna är överens om och jobbar aktivt med konfliktlösning. Det blir helt enkelt lättare att ha barnet i centrum med det nya arbetssättet menar man, på grund av att av att *konflikten inte underblåses.* Det viktiga är att komma överens, inte att vinna. På det sättet kan man säga att arbetsmetoden *i sig* innebär en resurs, en möjlighet att behålla barnets rätt till båda föräldrarna i centrum.

De mer ambivalenta menar att barnet inte per automatik hamnar i centrum i den nya arbetsmodellen. Så här säger en familjerättssekreterare när jag frågar om barnets roll i det nya arbetssättet:

IP: Jag vet inte…. Jag tycker vi jobbar rätt mycket med att försöka lära föräldrar att skilja på parrelation och föräldrarelation i vårdnadsutredningar. Jag vet inte om det är någon skillnad i det här. Jag kan inte tycka att barnet automatiskt hamnar i fokus.

Sammanfattningsvis kan konstateras att erfarenheterna av och inställningen till den nya arbetsmodellen är delade, såväl vad gäller samarbetet med domstolen som modellens flexibilitet i förhållande till det traditionella arbetssättet och vad gäller barnets roll.

Arbetsförhållanden
Ytterligare aspekter av det nya arbetssättet handlar om arbetsförhållanden och vem det passar**.** Hur är det att arbeta ensam?, vilket är något som förordas enligt den nya modellen. Passar den alla yrkesverksamma och passar den alla typer av familjer?

Entusiasterna menar att det fungerar bra. Detta under förutsättning att det finns:

- bra handledning
- bra kollegor
- bra chef

De ambivalenta är mer kluvna och menar att man inte bör arbeta ensam ur rättssäkerhetssynpunkt. Men – att det också kan vara roligt att arbeta ensam.

Passar då den här modellen alla föräldrar? Samtliga familjerättsekreterare är överens om att den här modellen inte passar alla, främst därför att den *kräver* något av föräldrarna. Den förutsätter att föräldrarna har nått någon form av mognad, att de kan se saker och ting ur någon annans perspektiv. Man ser också problem med ärenden med våldsproblematik.

Passar då den här modellen alla familjerättssekretare? Entusiasterna tror att arbetssättet passar alla, eftersom det är likt de traditionella arbetsuppgifterna. ”Nej”, säger de ambivalenta, och även de skeptiska och menar att den inte passar alla typer av handläggare.

IP: Nej, det passar nog inte mig. Då måste jag vässa mina verktyg i domstolen för annars känns det inte ok. Jag måste kunna jobba med att barnens perspektiv finns på bordet hela tiden, annars vill jag inte vara med. Så kan jag säga.

De ambivalenta ser också stora vinster med det nya arbetssättet, men har erfarenheter som skapar ett mer kluvet förhållningssätt. Det handlar om samarbetet med tingsrätten och att kunskapen om barns behov inte tas tillvara.

Sammanfattningsvis kan sägas att den ”springande punkten” – det huvudsakliga argument som särskiljer de positivt inställda från de mer kritiska – är ett fungerande samarbete med tingsrätten. Det framkommer att det är viktigt att familjerättssekreterarna känner säkerhet i tingsrätten och att deras kunskaper tas till vara. Även de som är entusiastiska över sin roll inom ramen för konflikt & försoning menar att man behöver utveckla detta att känna större säkerhet i tingsrätten.

En av de ambivalenta menar att om hennes röst hade blivit hörd i tingsrätten, hade hon varit mycket positiv till projektet:

I: Varför det?
IP: Ja, därför att barnets perspektiv hade blivit lyft även i domstolen. Inte bara på familjerätten utan även där och det hade gått mycket snabbare förmodligen, att nå framåt så det kan jag känna hade varit jättebra. Då skulle jag absolut ha föreslagit att alla ska jobba så här.

Konflikt & försoning – föräldrarna

Nio personer – fem män och fyra kvinnor – har svarat på den enkät som lämnades ut till föräldrar som ingått i projektet. Frågorna har handlat om samarbetet kring barnen, barnens situation och huruvida man fått hjälp och stöd.

När det gäller huruvida man anser att kontakten med socialtjänsten/familjerätten lett till **förändring avseende samarbetet kring barnet/barnen**, svarar:

1 person att det blivit stor förändring till det bättre
4 personer att det blivit liten förändring till det bättre, och
4 personer att det *inte* lett till någon förändring.
Ingen anser att kontakten inneburit en försämring av samarbetet.

Föräldrarna ombads sedan att beskriva den eventuella förändring som skett. Det visar sig att det rör sig om att överenskommelser kring umgänget fungerar bättre, och att man kommer bättre överens, överhuvudtaget.

- *Den handlar om att vi kommer överens mer och mer med barnets bästa som första prioritet.*

- *Jag får träffa barnen mer.*

- *Ja, efter 3 års kontakt med socialtjänsten har jag umgänge i stort sett varannan vecka.*

- *Första året kunde min exfru göra falska anklagelser, allt ifrån misshandel till dålig mat och att jag inte kan tvätta. Socialen genomskådade varje lögn, men godkände henne som bra mamma ändå. Fast det var tydligt sabotage av umgänge. Andra till tredje året var vi med i tingsrättens sociala projekt. Det tog ett år, men det gav resultat.*

På frågan **huruvida barnens situation förändrats** genom den här insatsen, svarar
1 person att det lett till stor förändring till det bättre
3 personer att det skett en liten förändring till det bättre
2 personer att det inte lett till någon förändring
2 personer att det har blivit sämre, samt
1 person att det inte behövdes någon förändring.

Föräldrarna är således både missnöjda med och positiva till vad kontakten inneburit för barnens situation. Några kritiska röster:

- *Allt handlade om att mamma och pappa ska ha lika mycket. Ingen omtanke om barnet och barnets behov och välmående!*

- *Jag tycker till och med att det har blivit sämre p g a att socialen inte gör någonting för mitt barn.*
Personen ifråga uttrycker frustration över att socialtjänsten inte ”tryckt på” när det gäller den andra förälderns umgänge med barnet. En annan röst förmedlar kritik av

motsatt slag, att ökat umgänge med den ena föräldern varit av ondo för barnet: *Barnen har mått dåligt, men det struntar man i.*

De som har *upplevt förändring till det bättre* säger:

- *Barnet har fått bättre kontakt med sin pappa.*

- *Det har blivit tryggare och stabilare umgängestider då socialen, förskola och tingsrätt, lyckats pressa den andra föräldern att följa umgängestiderna. Den andra föräldern gjorde som han/hon ville under två och ett halvt år med socialen.*

Anser man då att man fått **hjälp och stöd av familjerättssekreteraren?** Av de som svarat menar drygt häften att man fått hjälp och stöd medan resten menar att man inte fått detta.

3 personer svarar odelat ”ja” på frågan
2 personer att han/hon *delvis* har fått hjälp och stöd och
4 personer svarar nej på frågan – man anser inte att man fått hjälp och stöd.

Vad är det då **som varit till hjälp**? Det handlar om att:

- kunna ringa och prata
- hjälp att kommunicera
- hjälp att komma överens

Så här uttrycker sig ett par föräldrar:

- *Att kunna ringa och prata har upplevts stödjande, samt de gånger som socialtjänsten ”reagerat och agerat”.*

- *Personen har varit till mycket hjälp genom att göra att båda partners kommer överens och tillgodoser barnens behov. Personen var lätt att nå och redo att prata och hjälpa till.*

De som inte anser att de fått hjälp och stöd ger uttryck för att de känner sig svikna, att familjerättssekreteraren inte varit opartisk eller att kontakten avbrutits.

- *Familjerättens handlande skall präglas av objektivitet och opartiskhet. Beslut rörande barns bästa borde baseras på fakta och inte skvaller.*

- *Jag tror att jag har träffat henne två gånger och har pratat i telefon kanske tre gånger. Till slut sa hon att den andre föräldern inte vill samarbeta. Då försvann hon också.*

På vilket sätt hade det kunnat bli bättre? Vilket stöd hade behövts? Föräldrarna har formulerat det på följande sätt:

- Barnets bästa borde varit i fokus – ej föräldrarnas.
- Hjälp med att förmedla information till andra föräldern.
- Kontaktperson vid överlämningar.
- En manlig och ej kvinnoorganisatoriskt sakkunnig – att slippa vara ensam man bland 7 kvinnor.
- Mer information om projektet – saknat information om vad projektet gick ut på, saknat handfasta råd och måluppsättning.
- Tydligare struktur - Projektet saknade struktur. Har fortfarande inte förstått vad det gick ut på.

Föräldrarnas önskemål för ett bättre stöd kretsar kring barnet och barnets behov, praktiskt stöd i förhållande till den andra föräldern, kvinnodominansen samt synpunkter på själva projektet.

Föräldrarna tillfrågades också hur de upplevde familjerättssekreterarens **tillgänglighet. Samtliga** anser att familjerättssekreteraren varit lätt, eller delvis lätt att nå. (Sex av nio anser att familjerättssekreteraren varit lätt att nå, tre delvis).
Sammanfattningsvis kan de nio som svarat delas in i två, ungefärligt lika stora, grupper:

- De som anser att projektet inneburit något positivt för samarbetet kring barnen och för barnens situation samt att de själva fått hjälp och stöd.

- De som *inte* anser att det skett någon förändring eller att det till och med blivit sämre för barnen samt att de själva *inte* fått hjälp och stöd.

Koordinatorsfunktionen

Koordinatorsfunktionen har följts upp med hjälp av intervjuer med de tre koordinatorerna, det vill säga de tre familjebehandlare som påbörjat koordinatorsuppdraget inom ramen för projektet, samt tre socialsekreterare, enkätsvar från två föräldrar samt en intervju.

De yrkesverksamma – koordinatorerna

Vad har då koordinatorerna för syn på sitt nya uppdrag? Samstämmigheten är här större jämfört med familjerättsekreterarna.

IP: Jag tror ju på det här. Jag tror ju på det här stenhårt. Man kommer naturligtvis inte att lyckas med alla, så är det ju. Men med många många fler än i vanliga samarbetssamtal. Just för att det är längre över tid, det är tydligare. Det är tydligare när man går in, man är tydligare i jobbet osv. Jag vill tro det.
Fördelarna med det nya arbetssättet är flera, menar koordinatorerna, jämfört med andra typer av samtal som samarbetssamtal och kan sammanfattas på följande sätt:

- Tydlighet & ökad struktur
- Legitimerar auktoritet
- Tidsperspektivet – på längre sikt
- Minskat utrymme att hålla igång konflikten

Tydlighet & ökad struktur
Med tydlighet och ökad struktur menar man att själva arbetet tillsammans med föräldrarna, träffarna, är mer strukturerade – man arbetar med en fråga i taget och kan föra tillbaka samtalet till just den fråga man arbetar med för tillfället.

IP: Jag tänker att jag oftare i koordinatorsärenden talar om för föräldrarna att utifrån mitt uppdrag så är det här mitt jobb, det här är min avgränsning. (…) Jag tycker att jag oftare återkommer till: det här är min avgränsning, det här är mitt uppdrag.

Legitimerar auktoritet
Att koordinatorsrollen legitimerar auktoritet innebär att man har möjlighet att ge tydliga rekommendationer hur föräldrarna skall agera; det ger möjlighet att vara styrande och undervisande. Samt - att detta är formulerat i själva uppdraget från *början*.
Koordinatorernas erfarenheter från samarbetssamtal är att föräldrarna egentligen ofta *vill* ha ”klara besked” om hur de skall agera men att detta inte naturligt inryms i samtalsledarrollen. Koordinatorsrollen *legitimerar* alltså *auktoritet* när det gäller barnets bästa (även om det inte finns den juridiska legitimiteten som i USA).

Den inbyggda auktoriteten innebär också att koordinatorerna upplever att de kan vara mer uppriktiga, jämfört med samarbetssamtal.

*IP: Jag tycker det känns ganska skönt att kunna få säga att utifrån **barnets behov** så tror **jag** att det här är det bästa.*

Tidens betydelse
Koordinatorer som har erfarenhet av samarbetssamtal som brukar vara en betydligt kortare kontakt, betonar vikten av att koordinatorn skall finnas med *på längre sikt.* Detta, menar man, innebär möjligheter att *följa upp* överenskommelser. Om föräldrarna bryter överenskommelser, blir det föremål för diskussion och konfrontation nästa gång man ses: ”Här finns man med så länge så det hinner hända så mycket.”
Minskat utrymme att hålla igång konflikten
Minskat utrymme att hålla igång konflikten handlar om att andra involverade professioner kan hänvisa tillbaka koordinatorn. Detta anser koordinatorerna stärker deras möjligheter att arbeta konstruktivt med föräldrarna.

Arbetsförhållanden
Även koordinatorerna arbetar ensamma med sina ärenden:

IP: Man ska vara ensam för att annars blir koordinatorerna utspelade mot varandra, att det är det som händer när det är sån här konfliktnivå.

Men, inställning till att jobba ensam är kluven. *De som är positiva* till ensamarbete menar att det är en fördel för man slipper tolkningsproblem och tvetydigheter som lätt uppstår om man är två i situationen. *De mer tveksamma* menar att det skulle vara en tillgång att vara två, att det i perioder är ett tungt och intensivt arbete och att man behöver någon att diskutera med som också är insatt i frågan.

Sammanfattningsvis: Koordinatorerna är mycket positivt inställda till den nya arbetsmodellen.

Fördelarna handlar om:

- *Tydlighet & ökad struktur i samtalen,*
- *Legitimitet*
- *Längre tidsperspektiv*
- *Minskat utrymme att hålla igång konflikten*

De yrkesverksamma - socialsekreterarna

Vad anser de socialsekreterare som varit involverade i de familjer där koordinator tillsats - har koordinatorsfunktionen inneburit någon skillnad när det gäller deras arbete?

Att som socialsekreterare befinna sig mitt i en svår konflikt utan att kunna göra så mycket för att förbättra situationen, beskrivs som oerhört frustrerande och att koordinatorsfunktionen på det sättet varit efterlängtad.

IP: Koordinatorsfunktionen – det är det man önskar sig! Någon som kan hjälpa till i kommunikationen, göra detaljplanering, vara en länk mellan föräldrarna.

Vad har det då inneburit att koordinator tillsatts i dessa ärenden? För det första har det medföljt att *det känns som att man gör någonting,* att det ger en tillfredsställelse i sig att man som socialsekreterare faktiskt och konkret försöker skapa en förändring. Samtidigt finns en undran över hur det blir om och när man har provat koordinator och det inte heller fungerar – vad gör man då? ” Vi är ju alltid sista instans”, säger en socialsekreterare, ” så då hamnar det ju tillbaka i knäet igen.”

Vidare menar socialsekreterarna att det blivit en *avlastning* för deras egen del. Istället för att socialsekreteraren tar emot alla frågor, funderingar och konflikter, *förflyttas de* - till avgörande delar - till koordinatorn.

I: Att koordinator tillsatts, har det gjort någon skillnad för dig, för ditt jobb?
IP: Ja, det har det verkligen gjort. (…)Den ena föräldern är väldigt kontaktsökande, har mycket frågor och funderingar och det har nu hamnat hos [koordinatorn] istället och inte hos mig varje dag. Så det har absolut varit en hjälp för mig i min arbetsbelastning.

Ytterligare en innebörd av att ha tillsatt koordinator är att socialsekreterarna upplever sig ha kommando över situationen – på ett annat sätt. Det innebär bland annat just det som även koordinatorerna poängterade; möjligheten att hänvisa föräldrarna tillbaka till koordinatorn blir ett sätt att stävja att konflikten fortskrider på flera håll.

IP: Att det liksom går att lägga tillbaka, det är något som jag tycker är positivt, att det går att lägga tillbaka. Annars är det lätt att de säger: vad gör ni nu, varför gör ni ingenting, han gör så och hon gör så…

Sammanfattningsvis har koordinatorsfunktionen inneburit att socialsekreterarna upplever att de *gör* någonting, avlastning i arbetet, och en ökad kontroll över situationen.

Föräldrars uppfattning om koordinatorsuppdraget

Som nämndes inledningsvis så har endast två föräldrar svarat på enkäten, en man och en kvinna. En förälder har även intervjuats. Enkäten innehöll samma typ av frågor som den som riktats till dem med erfarenhet av konflikt & försoning; samarbetet kring barnen, barnens situation och huruvida man erfarit hjälp och stöd.

Den ena föräldern har upplevt *en liten förändring till det bättre* när det gäller *samarbetet kring barnen*. Den andra har inte har gjort det, men tillägger: ”men kanske kan göra.” Den förändring som skett handlar om *hur man kommunicerar*.

När det gäller *barnens situation* är det samma svar – den ena menar att det blivit *en liten förändring till det bättre* och att detta handlar om att man fått *regelbundet samtalsstöd,* medan den andra personen menar att det *inte skett någon förändring.*

Båda föräldrar anser att man rent generellt har fått hjälp och stöd av koordinatorn. Det stöd man fått uttrycks så här:

- Hjälp med kommunikationsformer och utarbetande av preliminärt avtal med barnens behov i fokus.

- Att någon äntligen försöker skapa förändring där problemet ligger istället för att lägga allt på barnet eller mig.

Avslutningsvis redovisas vad den intervjuade föräldern har att säga om sin koordinatorserfarenhet. Det är en mycket positivt inställd förälder som menar att familjen fått både hjälp och stöd. Intervjun kan alltså belysa *vad* som kan upplevas stödjande med att ha koordinator.

Nedan följer citat från intervjun under rubrikerna: Vad har varit till hjälp, Om barnen och Om strukturen.

Vad har varit till hjälp?

Vad hon [koordinatorn] har lyckats med är att hon ärligt har lyssnat på båda och stått väldigt rak i hela den här historien och också sett barnens behov i den här historien och slussat tillbaka till socialsekreteraren. Så [koordinatorn], antingen som funktionen är inrättad eller hennes person, som man inte ska glömma bort i sammanhanget: det är mycket mycket raka rör, tydlighet, på alla håll. Hon har haft en linje, hon har varit tydlig med sitt uppdrag, hon har hela tiden givetvis sett till barnens bästa. Och det har känts att hon sett till barnens bästa. (…) Hon har också sagt mot slutet att det här är ett uppdrag som varken kan eller bör fortsätta, eftersom det inte finns förutsättningar för det – men hon avslutar inte, så hon finns där i bakgrunden och från min horisont har det här inneburit lättnad, verkligen. (…) Hennes funktion har varit som ett måttsystem. Det här är reglerna och det här ska ni följa av den här och den här orsaken. (…) Hon har varit så tydlig och också varit ren i sitt uppdrag. Hon har kommunicerat tydligt, backat, återkopplat, som en lärobok i projektledning liksom, och samtidigt med väldigt många såriga känslor inblandade.

Jag uppfattar hennes person som väldigt lämpad för uppdraget måste jag säga. Hon har distansen och är fullständigt orädd att ge sig in i trassel och ändå lyckas hon vända det mest negativa och se det från den andra sidan.

Om barnen:

Hela kontraktsförslaget har ju utgått från barnens rätt att träffa båda föräldrarna, barnens rätt att slippa ta del av propaganda och vara mellanled och verktyg i någon hätsk kampanj. (…) Jag kan inte annat än ge insatsen med beröm godkänt.

Om strukturen:

I början träffades vi ungefär varje vecka sedan glesades det ut. I starten var det tätt. Hon hade alltid teman, det var uppgjort innan och hon såg som sin uppgift att puscha och pressa för att se om hon kunde hitta lösningar. Hon har varit väldigt tydlig med att det hon hör den ena säga det måste hon få fullständig frihet att säga till den andra. Sen är hon duktig med orden så hon framförde det på ett mindre vasst sätt, så att säga.

En sammanfattning av dessa citat ger vid handen att mycket av det som sägs sammanfaller med hur koordinatorerna själva beskriver sitt uppdrag. Det rör sig om att tyligheten betonas och att samtalsstrukturen är betydelsefull. Den intervjuade föräldern betonar även att barnen stått i centrum under processen.

Ytterligare två betydelsefulla aspekter kan utläsas ur föräldraintervjun. Det är *betydelsen av koordinatorn som person* och att *hon finns med i bakgrunden* fast insatsen inte längre pågår.

Betydelsen av projektet ”Barn i vårdnadsstrider” för socialsekreterare och familjebehandlare

Sista ledet i uppföljningen omfattar socialsekreterares och familjebehandlares uppfattning om projektet och dess betydelse. Tjugoen personer (7 familjebehandlare och 14 socialsekreterare) har svarat på enkäten (9 personer har inte svarat). Av dessa har alla utom en deltagit i den utbildning som givits inom ramen för projektet, en till två gånger[20]. De frågor som enkäten tar upp avser *koordinatorsfunktionen* och *utbildningens betydelse för sättet att ”tänka och arbeta”, användbarhet för det egna arbetet, hur och när man tillsätter koordinator* samt synpunkter på själva *implementeringen av projektet.*[21]

Utbildningens betydelse för sättet att ”tänka och arbeta”
För 15 av de 21 personer som deltagit i utbildningen har den haft betydelse för deras sätt att ”tänka och arbeta”. Det rör sig om *ökad kunskap* när det gäller barn i svåra vårdnadsstrider och hur man kan arbeta med föräldrarna samt att behovet av extern person tydliggjorts. Nedan presenteras socialsekreterarnas/familjebehandlarnas egna formuleringar (snarlika formuleringar förekommer endast en gång):

- *Om barns behov*
- Har fått ny kunskap om detta svåra.
- Bra att få lite ”påfyllning” om dessa utsatta barns situation samt kunskap om hur man kan jobba med föräldrarna! Har tagit med källor från utbildningen i utredningar.
- I liten utsträckning – ökat medvetenheten om hur mycket svåra vårdnadsstrider påverkar barnen.
- Att sätta ännu mer barnet i fokus. Att hjälpa föräldrarna att fokusera mera på sitt föräldraskap i konfliktsituationer.

Om arbetssätt
- Möjligheten att kunna erbjuda föräldrarna annorlunda/nytt sätt för att bättre kommunicera med varandra där ursprungliga konflikter får mindre utrymme.
- Att man kan arbeta mindre processinriktat och mer med beteendeträning med svåra konflikter – att ej gå in i konflikten.
- Den är användbar i samband med samarbetssamtal.
- Arbetet har blivit mer konkret och strukturerat.
- Att det är ”rumsrent” att vara ännu mer styrande än tidigare.

[20] Utbildningen bestod av två kurstillfällen om två dagar.
[21] Enkäten innehöll både öppna och givna svarsalternativ. När resultatet redovisas har ett urval gjorts av personalens egna formuleringar utifrån principen att samtliga åsikter blir representerade. På sista frågan – om projektets implementering – redovisas samtliga som svarat.

Övrigt

- Klargjort behovet av samordning av extern person vid stora konflikter mellan par.
- Har tänkt att koordinator skulle vara ett komplement till andra insatser men även istället för andra insatser som ändå ej leder till förändring.

Har man – på något sätt – själv använt koordinatorsmodellen som arbetssätt? Två av familjebehandlarna har arbetat som koordinatorer och har därmed specifika erfarenheter, men även andra, både familjebehandlare och socialsekreterare har inspirerats av metoden i sitt arbete. Åtta personer (inklusive koordinatorerna) har använt arbetssättet till någon del, medan 13 personer inte gjort detta.

- Har sedan tidigare arbetat på liknande sätt i familjevårdsärenden. Bra att få idéer om utveckling av detta.

- I hanteringen av mail som varit laddade, i konflikthantering och att tydligare lyfta fram barnperspektivet i konflikten.

- Förutom direkta uppdrag som koordinator även ett i andra uppdrag mer direkt arbetssätt där det behövs.

När det gäller uppfattningen om hu*r det går till* att tillsätta koordinator är meningarna delade. Sju personer vet inte eller är osäkra på hur det går till. Övriga har olika uppfattningar: kontakta projektansvarig, remittera till enhetschefen för familjebehandlarna med flera svar.

- Enligt öppenvården vill de ha en remiss, uppstartsmöte, uppdrag etc. Enligt mig skall det endast vara remiss. Koordinator är ej en behandling. Endast återkoppling till soc då det avslutas eller annat viktigt.
- Att det inte finns något speciellt sätt. Att det saknas kriterier/information om vilka ärenden som skall erbjudas koordinator.
- Uppdrag när avtal/dom finns.
- Uppdrag via soc.sekr. eller TR/FR [tingsrätt/familjerätt].

När man kan använda koordinator - och inte? De flesta betonar att koordinator tillsätts vid svåra samarbetskonflikter, ibland med tillägg som:

- Att föräldrarna även måste vara beredda att följa överenskommelser.
- Där samarbetssamtal inte har hjälpt.
- Där det finns en skriftlig överenskommelse om gemensam vårdnad, boende , umgänge.
- Båda parter måste samtycka till det.
- När avtal/dom finns.
- För att kunna göra ett funktionellt arbete som koordinator behövs helst en dom i botten. Vidare skall familjen informeras om innebörden och godta insatsen. Familjer som inte vill.

Det finns också några personer som är osäkra på när koordinator skall tillsättas. Eller när koordinator *inte* är aktuellt. Andra uppger att koordinator inte bör tillsättas vid aktivt missbruk, psykiatrisk problematik och vid hot och våld.

Slutligen tillfrågades socialsekreterare/familjebehandlare om de hade några synpunkter vad gäller **själva implementeringen av projektet**. Synpunkterna rör bland annat avsaknad av uppföljning mellan utbildningstillfällen och avsaknad av vissa diskussioner.

Önskemål om mer aktivitet mellan utbildningsdagarna

- Dagarna i Glasade Gången har varit väldigt intressanta – därefter har det fallit då ingen uppföljning skett i arbetsgruppen och arbetsbelastningen medverkat till att energin för nya metoder inte räckt till för att också ta till sig ”koordinatorstänket”.
- Efter den första inspirerande utbildningsdagen med Robin M. Deutch hade det varit bra att så fort som möjligt ha en uppföljning – det var alldeles för lång tid emellan föreläsning och implementering – man hann tappa mycket av energin när det gäller att ta till sig tankar om hur man kan använda metoden utifrån våra förhållanden.
- Skulle önskat mer samtal/diskussioner angående detta mellan utbildningstillfällena.

Avsaknad av vissa teman/inriktningar/Information

- Jag tycker att [X] har varit fantastisk som koordinator. Det jag saknar är vad man gör/hur man skall göra om det ändå inte går.
- Familjerättens arbete helt i fokus, önskvärt att utredarna fått mer utrymme i detta då de oftast också blir inblandade i dessa ärenden. Mer diskussion kring hur undvika parallella utredningar, VU – Barnavårdsutredning.
- Har saknat kriterier för vilka ärenden som kan bli koordinatorsärenden. Rutiner för uppstart och information till paret. Det börjar forma sig och blir bara bättre och bättre. I diskussion med domare på TR säger de att de kan tänka sig att rekommendera en koordinator.
- Saknat information från projektledare och projektgrupp medan projektet pågick.

Övriga synpunkter

- Något tveksam inställning från soc.sekr. att pröva detta. Fler skulle ha stor nytta av det. Motståndet ligger som ofta hos handläggarna.
- Möjliga diskussioner på gruppnivå för att se om ett ärende passar för denna typ av insats, samt allmänt hålla sig ajour.
- Mer tydligt VEM som skall vara koordinator. Tycker ej att öppenvården ska hålla i det. Bättre med kontaktpersoner som är utanför förvaltningen.
- Svårt att implementera dessa metoder i mitt arbete på mottagningsgruppen.
- Svårighet har varit att få någon att ta uppdrag som koordinator.

- Jättebra utbildning och fortsatt handledning.

Sammanfattning:
För tre fjärdedelar av de som svarat har utbildningen haft betydelse för deras sätt att ”tänka och arbeta”. Det rör sig om främst om att de fått ökad kunskap om barnens situation och hur man kan arbeta med föräldrarna. Åtta personer (inklusive koordinatorerna) har, i någon form, använt arbetssättet i sitt ordinarie arbete. När det gäller uppfattningen om hu*r det går till* att tillsätta koordinator råder viss osäkerhet. En tredjedel vet inte eller är osäkra på hur det går till och övriga har olika uppfattningar. Några personer är även osäkra på när koordinator skall tillsättas. Slutligen tillfrågades socialsekreterarna/familjebehandlarna om de hade några synpunkter vad gäller *själva implementeringen av projektet*. Synpunkterna rör bland annat avsaknad av uppföljning mellan utbildningstillfällen och avsaknad av vissa diskussioner.

Sammanfattning och slutsatser

Uppföljningen av projektet *barn i svåra vårdnadsstrider* har främst utgått från de professionellas erfarenheter av de nya arbetssätten *konflikt & försoning* samt *koordinator*. Familjerättssekreterare, socialsekreterare och familjebehandlare har intervjuats. De föräldrar som erbjudits att delta i projektet har haft möjlighet att medverka i uppföljningen via en enkät. En intervju har genomförts med en förälder. Slutligen har socialsekreterare och familjebehandlare som deltagit i den utbildning som givits inom ramen för projektet, via en enkät, svarat på frågor om projektet och dess betydelse.

Innan projektet startade uppgav ovan nämnda yrkesgrupper vilka svårigheter man brottades med i dessa ärenden. Dessa formulerades som: b*arnet försvinner i konflikten, bristande resurser för att hjälpa barnen, bristande sanktioneringsmöjligheter, avsaknad av redskap för samtal med barn i svåra situationer, svårigheter att få en bild av hur barnet känner det, att få en rättvisande bild av situationen, komma fram till en riktig slutsats och beskriva denna slutsats för tingsrätten, svårigheter att hitta en öppning i konflikten, att få föräldrarna att se barnens behov och att hålla en struktur då föräldrarnas känslor tar överhanden. Vid uppföljningen kan konstateras att för dem som har goda erfarenheter av projektet har flera av de beskrivna svårigheterna reducerats medan de med mindre goda erfarenheter inte upplever någon större förändring.*

Konflikt & försoning

De intervjuade familjerättssekreterarna har olika erfarenheter av och inställning till det nya arbetssättet som kan sammanfattas i *entusiasten*, den *ambivalenta* och *skeptikern* (entusiasterna och de ambivalenta har erfarenhet av att arbeta med modellen, skeptikerna har det inte). De entusiastiska talar om fördelarna som arbetssättet ger: tidigt inträde i processen och platsens betydelse, ökad kunskap, den effektfulla kombinationen av tingsrättens ”strama” och socialtjänstens ”mjuka” ramar, tydlig målstyrning, ökad flexibilitet, att barnet kommer i centrum och slutligen att det upplevs både meningsfullt och roligt. De familjerättsekreterare som är kluvna till det nya arbetssättet framhåller främst arbetet i tingsrätten som problematiskt. Det handlar om svårigheter ”att göra sig hörd”, att familjerättssekreterarnas specifika kunskaper om barn och barns behov inte tas tillvara. Konflikt & försoning kräver att familjerättssekreterarna agerar inom juridikens domäner. Även de som är entusiastiska menar att man behöver utveckla större säkerhet i tingsrätten.

Utifrån de professionellas erfarenheter och synpunkter tycks detta arbetssätt passa och entusiasmera vissa personer och andra inte. Frågan om metoder skall ses som instrument oberoende av dess ”användare” eller som verktyg som är verksamma under vissa omständigheter – som vem som använder respektive blir föremål för dem – har diskuterats inom andra områden inom socialt arbete, som exempelvis missbruksområdet (se exempelvis Bergmark 2010).
Det tycks också behövas ”träning” inför arbetet i tingsrätten, vilket väl inte bör ses som en ensidig handling från socialtjänstens sida utan som *en fråga om samspel* mellan tingsrätten och socialtjänsten.

Vad gäller de 11 föräldrar som svarat på enkäten menar cirka hälften att projektet inneburit något positivt för samarbetet kring barnen och för barnens situation och hälften att det inte skett någon förändring, eller att det till och med blivit sämre för barnen. Hur föräldrarnas, och även barnens, uppfattningar om insatsen skall följas upp blir en viktig fråga för det fortsatta arbetet.

Koordinator
Koordinatorerna är mycket positivt inställda till den nya arbetsmodellen. Fördelarna handlar om tydlighet och ökad struktur i samtalen, legitimitet, längre tidsperspektiv och minskat utrymme att hålla igång konflikten. Berörda socialsekreterare menar att koordinatorsfunktionen inneburit en upplevelse av att man *gör* någonting, avlastning i arbetet och ett ökat kommando över situationen.

Endast två föräldrar har svarat på enkäten. Medan en förälder anser att det blivit förbättringar vad gäller samarbete kring barnen och barnens situation, menar den andra att det inte blivit någon förändring. Båda anser dock att de fått hjälp och stöd av koordinatorn. Den intervjuade – och positivt inställda föräldern –framhäver att barnen stått i centrum under processen samt betydelsen av koordinatorn som person och att hon ”funnits kvar” även när insatsen formellt upphört. Ökad kunskap om familjernas upplevelser av koordinatorsinsatsen blir också en fråga för det framtida arbetet.

Projektets/utbildningens betydelse för socialsekreterare och familjebehandlare
Tjugoen socialsekreterare och familjebehandlare som deltagit i den fyradagarsutbildning som givits inom ramen för projektet, svarade på en enkät med frågor om *utbildningens betydelse för sättet att ”tänka och arbeta”, användbarhet för det egna arbetet, hur och när man tillsätter koordinator* samt synpunkter på själva *implementeringen av projektet.* För flertalet har utbildningen haft betydelse för deras sätt att ”tänka och arbeta” och ett antal (åtta personer) har haft användning av arbetssättet i sitt ordinarie arbete. Vidare tycks det råda viss osäkerhet om hu*r det går till* och *när* koordinator bör tillsättas. Vad gäller implementeringen av projektet uttrycks bland annat brist på stimulans *mellan* utbildningstillfällena för att ”hålla lågan levande”.

Referenser

Bergmark, A. (2010) Den vetenskapliga grunden för psykosocial behandling av missbruk. *Socionomen*, 6.

Kvale, S. & Brinkman, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur, 2009.